Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 32 (10929) | 1979 чылдың февраль 7, среда | 1925 чылда үнелезилеттингеН | Өртээ 2 көп.

КАНДИДАТТЫ БҮРҮТКӘӘН

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Национаддар Совединге соңгулдалар талазы-биле Чөөн-Хемчиктиң № 650 соңгулда округунуң комиссиязының депутатка кандидатты бүрүткәәриниң хуралы түүн Чаламна хоорайга болуп эткен.

Бо соңгулда округунда депутаттың кандидадынга Чөөн-Хемчик районда «Октябрь 30 чылы» совхозтуң хөжүзү Хеймерек Бадыевна Куулары ажылчы чоннарның хөй-ниити организацилары, күш-ажылчы коллективтери депшиткен болгаш деткәән, бо округка бадыладырынга чөпшәрелин кандидат берген.

Округтуң соңгулда комиссиязының хуралы ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Национаддар Совединге Чөөн-Хемчиктиң № 650 соңгулда округундан депутаттың кандидадынга «Октябрь 30 чылы» совхозтуң хөжүзү **Хеймерек Бадыевна Куулары** бүрүткәән.

АЖЫКТЫГ ЧОРУК, ПАРТОРГАНИЗАЦИЯ

Бүдүрүлгениң ажыктыы дээрге-де эң эвээш чарыгдалдарны үндүрүп турган, эң бедик түнелдерни чедип алыры болур. Ажылчы чоннарның өзүп турар күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейин партия организацияларының организакчы ажыл-чорудулгазы-биле быжыглаар болза, бүдүрүлгенин ажыктыын бедидери улам-на дээштиг, эки түнелдиг болур деп, партия өөредип турар. Күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүүн чедип алыры ажыктыг чорук болгаш шынар дээш демиселдин эң чугула негелдези болур.

Кызылдың сайгарылга баазазы долган, комбикорм бүдүрерин, ону сайгарарын чыл санында көвүдедип, планныг даалгаларын ажыр күүседип келген. Эрткен чылын ук бүдүрүлгеге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 1977 чылда турганындан 16,7 хуу өскен. Бүдүрүлгениң дирекциязы, шында партия организациязы чаа техниканы, механизацияны нептередиринче, ону бедик бүдүрүкчүлүг кылдыр ажыглаарынче сагыш салып турар. Цехтер болгаш эдлчеглер аразында социалистиг чарышты дээштиг организастап, оон түнелдерни өй-өйде үндүрүп, материалдыг болгаш моральдыг идиг берикшиннин хемчеглерин партия организациязы билдилиг ажыглап турар. Ээлчегнин ажылчыннарынга изиг чемин берип, ажылга кәәрде, оон чанарда оларны тускай автобус-биле дажыглап турар, медпункт база бар. Бо бүгүнү бүдүрүлгениң күүседи-биле организастаан.

«Шекпээр» совхозтуң Суг-Кажаа фермазы (эргелекчизи А. Ооржак, партия бөлүүнүң организакчызы Т. Саая) сөөлгү чылдарда сүт бүдүрериң көскүзү-биле көвүдедип, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткен. Фермаңы механизастаа-ының, күш-ажылды организастаарын, ажылдакчыларның амыдырал байдалдарын экижиткениниң түүцелинде ону чедип алган.

Мал семиртир талазы-биле Кызылда каттыжышкынның кол бүдүрүлгези «Сукпак» совхоз сөөлгү 7 чыл иштинде бедик ажыктыг ажылдап турар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү дыка өскен, бир центнер немелде деңгеенин бот-үнүзи эрткен чылын 118 рубль болган болгаш ол бүдүрүлге планныг даалгаларын ажыр күүседип турар. Көдээ ажыл-агыйны специализастаары болгаш концентрастаары бүдүрүлгенин ажыктыын дыка бедидериниң бир чижээ ол-дур. Ук бүдүрүлгениң чедишкиннериңе коммунистини, ында партий организациязының үлүү улам-на улгадып турар.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү сүт комбинадының, Тываның электри четкилериниң бүдүрүлгелериңде база өзүп турар. «Тыва кобальт» комбинаттың, Кызылдың даараныла фабриказының, эзт комбинадының партия организациялары депшилгелиг технологияны болгаш мурнакчы дуржулганы нептередириниң, продукциянның шынарын бедидериниң айтырыгларынче улуг кичээнгейин салып келген.

Ынчалза-даа «Тыва тудуг материалдары» каттыжышкынының, аъш-чем үлетпүрүүнүң эргелелиниң болгаш өске-даа ведомстволарның бүдүрүлгелериниң чамдык кезии күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң планнарын күүсетпейн турар. Ол черлерде партия организациялары партияның XVII область конференциязынга болган шүгүмчүлелден түүнелди үндүрүп, боттуг ажылды чорудар ужурлуг.

Амгы үеде республиканың 12 бүдүрүлгелери шынарны башкарарының комплекстиг системазын нептеректен, күрүнеин Шыпар демдээн 19 кылыгларга тыныскан, продукцияның 30 хуузун шынар категориязы-биле аттестаттаан. Көдээ ажыл-агый продукциязының шынарын экижидер дээш чамдык ажылдар чоруттунуп турар. Чижээ, «Совет Тыва», «Тоора-Хем», «Күш-ажылдың хоетуу» совхозтар күрүнеге эки шынарлыг дуктү, Таңды, Бии-Хем, Тес-Хем районнарның совхозтары бирги сорттуң сүдүн хөйнү садып турар. Ынчалзажок чурт үлетпүрүүнүң, одаар түүл, аъш-чем үлетпүрүүнүң эргелерниң чамдык бүдүрүлгелериңде, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик районнарның чамдык сүт-бараан фермаларында, «Кызыл-Тук» (Овур), «Нарын», Ленин аттыг, «Мөгөн-Бүрен» совхозтарның хойжу бригадаларында партия организацияларындан, бөлүктериңден бүдүрүн турар продукцияның шынарын экижидер дээш улуг ажылды чорудары негеттинин турар.

Бо беш чылдың эрткен үш чылдарында үлетпүрүүнүң кол фондулары 50 хуу өскен. Ынчалза-даа бүдүрүлге күүлери ам-даа долу эвес ажыглаттынып турар. 1975 чылда турганынга бодаарга, үлетпүрде фонд эгидилгези эвээжээн болгаш оон үржүүндан дыка хөй продукция чедир алдынмаан. Совхозтарда фонд эгидилгези база өспейн турар, амгы үеде кол фондулар рубль бүрүзүнге онааштыр түгле 32 копеек эгиттинип турар.

Бисте ажыл-агыйжы эвес чоруктар ам-даа хөй болуп артпышаан. Чижээ, үлетпүрге эрткен үш чылдарда барык-ла алды миллион рубльдің артык чарыгдалдары болдунган. Тудуг организацияларында цемент, соңга шили дээн ышкаш материалдар хөй чидириглиг болуп турар. Малдың өлген, читкен, оорлатканындан, көдээ ажыл-агый техниказының багай эдилелиндан каража каш-каш миллион рубль чедип турар. Партия, совет, ажыл-агый, профэвилел болгаш комсомол организациялары, улусчу контрольдуң бөлүктери, постулары камналга болгаш хумагалаал дээш демиселди күштелдирер, бүдүрүлгеге болгаш тудугларга, машина-трактор мастерскаяларынга болгаш фермаларга, ажылдаар чер бүрүзүнге боттүнени чингедир талазы-биле ажылды экижидер ужурлуг.

Ажылдың бүгү деңнелдериңе, бүгү участоктарынга бедик организастыг чорукту болгаш сагылга-чурумну чедип алыры ажыктыг чорук болгаш шынар дээш демиселге чугуа үүл болур. Социалистиг чарышты организастаарын экижидери, оон дээштиин бедидери партия организацияларының кол хүлээлгелериниң бирээзи. Ону хөй шуугаазын, мактаашкын чокка, ажыл-ишчи кижи бүрүзүнүң, күш-ажылчы коллектив бүрүзүнүн боттарының ажылын экижидер дээш ёзулуг сонуургалдыг болур кылдыр организастаар херек. Чарыш ажыл-хереки болгаш массаларның боттарындан үнген турар ужурлуг. СЭКП ТК-ның ноябрь (1978 ч.) Пленумунга ростовчуларның «Аравыска хожудаарлар турбазын» деп эгелээшкинин бедин-биле үнелеп көрген.

Республика ниитизи-биле үлетпүр продукциязын бүдүрер болгаш сайгарар талазы-биле, көдээ ажыл-агыйның чамдык продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының талазы-биле беш чылдың үш чылдарының планнарын күүсеттиин. Ынчангаш, маңаа ССРЭ-ниң бүгү соңгукчуларынга, хамаатыларынга СЭКП ТК-ның Кыйгырымда «1979 чылды шалыпчы күш-ажылдың чылы болдурары, бо чылдың болгаш ниити онгу беш чылдың планнарын чедишкиниг күүседири дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжын калбартыры — бистиң дайынчы кыйгырымыс!» — деп чалбыыптыг сөстер партия организацияларынга тодаргай программа болур.

ЧУРТУВУСТУҢ ЧЕЧЕКТЕЛИИШКИНИ ДЭЭШ

Депутатка кандидаттар-биле ужуражыышкыннар

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединге соңгулдалар талазы-биле Тываның № 392 соңгулда округу

Февраль 6-да Тээлиниң Культура бажыңынга Бай-Тайга районнуң ажылчы чоннарының төлөөлекчилериниң хуралы болуп эткен. Тываның № 392 соңгулда округундан ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединге депутаттың кандидады, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшинби-биле ужуражыышкын хуралын улус депутаттарының Бай-Тайга район Совединиң күүскомунуң даргазы И. У. Успун ажыткан.

Хуралдың хүндүүр президиумунга СЭКП ТК-ның Чиргине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневти баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюрозун чыыллаңнар бедик көдүрүүшкүнүнүг байдалга соңгаан.

Депутатка кандидаттың бүүреттиргеН кижизи — СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бирги секретары Д. С. Дандзын-оол хуралга илеткел кылган.

Республиканың болгаш районнуң соңгулдадан соңгулда чедир экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезин илеткелчи тодаргай сан-түүцер, чижектер-биле бадыткан көргүспүшаан, районнуң ажылчы чоннарының мурнунда турар чугула сорулгаларны чугаалап, ажыл-херектің амгы байдалын шүгүмчүлекчи ёзу-биле анализтеп көрүп, мал кыштаглаашкынын, часкы тарылгага белеткелди организастыг чорудары ышкаш, хүнүүн чугула айтырыгларынга доктаап, районнуң ажыл-ишчилери онгу беш чылдың дөрткү чылының планнарын долдур болгаш ажыр күүседир, ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар хүнүн күш-ажылчы чедишкиннерлиг уткуур дээш эрес-шудургу ажылдан турарын чугаалаан.

БүүреттиргеН кижи дараазында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединге соңгулдалар талазы-биле Тываның № 392 соңгулда округундан депутатка кандидат кылдыр СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП обкомунуң бирги секретары Григорий Чоодуевич Ширшинниң депшиттиргенин дыңнаткан, хуралдың киржикчилериңе депутатка кандидаттың намдарын, ажыл-чорудулгазын таныштырган. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң соңгулдалар хүнү — 1979 чылдың март 4-те төлептиг кандидат дээш боттарының бадылаашкыннарын бир эп-сеткилдиг бөөриче ужуражыышкын хуралының киржикчилерин кыйгырган.

Ужуражыышкын хуралына «Кара-Хөл» совхозта партком секретары Н. К. Ооржак, «Мурнакчы» совхозтуң хойжузу Ч. С. Шойдап, Бай-Тал көдээ Советтиң күүскомунуң даргазы Х. С. Авыр-оол, Тээлиниң ортумак школаның башкызы В. Д. Долмажап, район эмнелгезиниң эмчизи Э. Т. Бирлей болгаш оон-даа өскелер санал бергеннер.

Санал бергеннер депутатка кандидат Г. Ч. Ширшинниң партия болгаш совет органнарының ажылынга ажыл-чорудулгазын бедин-биле үнелеп, депутаттың кандидадынга боттарының чагыларын киирбишаан, соңгулда хүнүнде төлептиг кандидат Григорий Чоодуевич Ширшин дээш бадылаашкынын бир үн-биле бөөриче районнуң бүгү соңгукчуларын кыйгырган.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат Г. Ч. Ширшин аңаа көргүскен улуг идегел дээш районнуң болгаш өөрүттүң бүгү ажылчы чоннарынга өөрүп четтиргениң илеретпишаан, республиканың экономика болгаш социал хөгжүлдезинниң айтырыгларынга тодаргай доктааган.

Г. Ч. Ширшин СЭКП ТК-ның июль, ноябрь (1978 чыл) Пленумнарының шиитпирлериңе, эш Л. И. Брежневтиң айтыышкыннарынга болгаш сумелериңе база партияның XVII область конференциязы-ның шиитпирлериңе дүүштүр Бай-Тайганың ажылчы чоннарынын, партия, совет, ажыл-агый органнарының сорулгаларын чугаалаан.

Кызылдың көдээ № 651 соңгулда округу

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Национаддар Совединге соңгулдалар талазы-биле Кызылдың көдээ № 651 соңгулда округундан депутатка кандидат, «Тиилелгеэ» совхозтуң механизатору Д. С. Дандар-биле ужуражылга хуралы февраль 5-те Кур чер суурга болуп эткен.

Ужуражыышкынга хуралын улус депутаттарының Бүр чер Совединиң күүскомунуң даргазы Б. О. Хертек ажыктан.

Хуралдың хүндүүр президиумунга СЭКП ТК-ның Политбюрозун СЭКП ТК-ның Чиргине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневти баштадыр улуг көдүрүүшкүн-биле соңгаан.

Депутатка кандидаттың бүүреттиргеН кижизи, совхозта партком секретары Д. Ш. Ховалыг ужуражыышкын хуралынга илеткел кылган.

Д. Ш. Хертек депутатка кандидат Д. С. Дандарның ажыл-амыдыралын соңгукчуларга таныштырган, соңгулда хүнүнде боттарының бадылаашкынын часкы чер чурттуу, төлептиг кандидат дээш бөөриче оларны кыйгырган.

Ужуражыышкын хуралынга совхозтуң агроному К. Э. Сат, ажылдың кооперациязының товароведи С. И. Амбар, Кур чер суурнуң ортумак школазының башкызы Н. М. Монгуш, ажылчын О. С. Белекоол, Кур чер Совединиң күүскомунуң даргазы Б. О. Хертек, участок эмнелгезиниң кол эмчизи Д. С. Серен-Доржу олар санал бергеш, боттарының ажыл-ижинин дугайын чугаалаан, часкы чер чурттуу, совхозтуң ат-сураглыг механизатору Д. С. Дандар дээш бадылаашкынын бөөриче эш-өөрүн кыйгырып, депутаттың кандидадынга чагыларын бергеН.

Депутатка кандидат Д. С. Дандар сес алгаш, часкы чер чурттуулары бодун күрүне эрге-чагырганының дээди органынга депутаттың кандидадынга депшиттин, улуг илеелди көргүскени дээш, өөрүн четтиргенин илереткен болгаш ону шынзыдары-биле бүгү күүнүн, арга-мергежилин Төрээн чуртунга, чонунга бараалгадырын бүүреткен.

Улуг-Хемниң № 656 соңгулда округу

ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар талазы-биле Улуг-Хемниң № 656 соңгулда округундан Дээди Совединиң Национаддар Совединге депутаттың кандидады, «УТКА 25 чылы» совхозтуң хөжүзү Т. М. Доржукай «Ак-Турут» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының соңгукчулары-биле дүүн ужуражкан.

Депутатка кандидаттың бүүреттиргеН кижизи, Улуг-Хем райкүүскомунуң даргазының оралакызы С. Б. Монгуш бодунуң илеткелинге соңгулдага белеткел ажылдарының районда болгаш бүгү республикада бедик көдүрүүшкүнүг байдалда эртип турарын демдеглевишаан, депутаттың кандидадының доңгу намдарын база ажылчын чыыллаңнарга таныштырган, коммунистиниң болгаш партия кежигүнү эвестериниң кандидаттары дээш боттарының бадылаашкынын соңгулда хүнүнде бир эп-сеткилдиг бөөриче хуралдың киржикчилериңе кыйгырган.

Хуралга санал бергеннер салбырыг ажыл-ижин ханы анализтеп чугаалашкан болгаш депутаттың кандидадынга боттарының чагыларын киргеН.

УЛУГ КӨДҮРЛҮҮШКҮН-БИЛЕ

Чоокта чаа республиканың эң хоочун тудуг организациязы—«Тыва тудуг» трестиң парткомунуң калбак хуралы боон, аңаа бо хөй муң кижилиг коллективтиң онгу беш чылдың дөрткү чылында ажыглалга киирер тудугларының графигин болгаш оларга ажылдаар бригадаларны тодаткан.

Трестиң болгаш эргелелдериниң удуртукчуларының, тудуг-монтаж черлериниң бригадирлери, мурнакчы тудугжулар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар 1979 чылда доозар болгаш эгелээр чол-кол үлетпүр бүдүрүлге, чуртталга, чырыдыышкын, уруглар албан черлериниң тудугларының графигин чугаалажып көргеннер. Хуралга оон киржикчилери эрткен чылдарның дуржулгазын көрүп, четпестерни илередип, оларны бо чылын катаптаазының арга-ларын чугаалашканнар.

Бригадирлер К. К. Күжүгет, Н. П. Кувцов, Н. К. Велигодский, Ч. Ч. Донгак болгаш өскелер-даа тудугларны чогуур хуусаазында ажыглалга киирериңе материалдар-биле хандырылганың багайының улуг салдарын тодаргай чижектерге көргүзүп чугаалаанар.

Тудугларның хуусаазы үстүр, багай шынарлыг кылдынарының чылдагаанарының бирээзи трестиң, эргелелдериниң болгаш бригадаларындаа удуртукчуларының талазындан күш-ажылды четпес организастап турары болур. Ол ышкаш партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының талазындан социалистиг чарышче, мурнакчыларның дуржулгазын нептередириниче углашкан ажылдарны четпес чорудуп келген. Чурттуң мурнакчы тудуг коллективтериниң арга-дуржулгазын трестe болгаш оон салбырларында ам-даа багай нептередин турар. Ол бүгүнүн дугайында эргелелдерде партия организацияларының секретарылары И. В. Сермавкин, И. В. Глушков болгаш өске-даа чамдык коммунистер шыңгыы шүгүмчүлээннер.

Доозар ужуруг тудугларга бригадаларның ажылдаар графигин тодарадырда кол кичээнгейин оларже күш-ажылчы болгаш материалдыг курлавырларны колдуг мөөцээриниң дугайын айыткан. Онгу беш чылдың дөрткү чылында улуг сорулга салдынган: бо чылын ниити шолу 35 муң дөрбелчин метр чуртталга бажыңнарын болгаш общежитиелерни, 280 орунлуг уруглар садын, республиканың санитар-эпидемиология станциязының кол корпузун, Кызылга божудулга бажыңын, чылда-ла 12 муң хаван азыраар комплексти болгаш өске-даа чамдык тудугларны ажыглалга киирер ужурлуг. Ол ышкаш тудуг баазазын быжыглаары-биле тудуг кеектери кылыр комбинатты баштадыр чамдык бүдүрүлге черлерин чаартып, күжүн улгаттырары база негеттинин турар.

Хуралдың киржикчилери тудугларны кылып, доозарының тодаргай графигин ажылдан кылгаш, оон коллективтерге, тудугжу бүрүзүнге мынап-ла күүседир дүрүм болурунуң дугайында тайылбыр-массалыг, организастыг ажылдарны кылыр деп шиитпирлээннер.

Бо хүннерде трестиң тудугжу бригадаларында Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң бүгү соңгукчуларынга, хамаатыларынга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Кыйгырымын таныжып, ону өөренип турар. Тудугжулар төрөөн Коммунистиг партиязының Кыйгырымынга харыы кылдыр бедиткен чаа хүлээлгелерни ап, чамдык тудугларның дужаар хуусаларын кызырарын шиитпирлээннер. Ону херек кырында боттандырып, чорударда Кыйгырыгда **«Партияның экономиктиг стратегиязының кол угланыышкыны бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидери, улус ажыл-агыйының бүгү адырларын чайгылыш чок көдүрери боон келген болгаш ындыг болур-даа»** деп айыткан болгай. Бистиң трестиң тудугжулары ону удуртулга болдуруп, бо хүннерде улуг көдүрүүшкүннүг ажылдан турарлар.

С. КРАСНОПЕРОВ.

Новосибирскниң эртемденнери ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат кылдыр ССРЭ-ниң ЭА-ның Сибирь салбырының Даргазы Гурий Иванович Марчукту депшиткеннер.

Гурий Иванович—улуг эртемден болгаш совет эртемниң билдилиг организакчызы. Ол шылгаранга он-он ажылдарны бижээн. Оларны бүгү делегей хүлээн көргеН.

Сибирь эртемденниериниң хөй-ниити амыдыралынга академик идепкейлиг киржип турар. РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутады болуп, соңгукчуларның чагыларын күүседиринче кичээнгейни салып турар.

ЧУРУКТА: академиктер Г. И. Марчук (солагай талада) болгаш ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының организакчыларының бирээзи А. А. Трофимук оларның чугаалажып турары.

А. ПОЛЯКОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

НАЙЫРАЛДЫҢ ӨГ-БҮЛЕДЕ

Ш. Р. Рашидов-биле соңгукчуларның ужуражыышкыны

Узбекистанның найысылалы Ташкентиниң Национаддар Совединге соңгулдалар талазы-биле Октябрь соңгулда округунуң соңгукчулары ССРЭ-ниң Дээди Совединге депутаттың кандидады — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Узбекистанның Компартиязының ТК-ның бирги секретары Шараф Рашидович Рашидов-биле Уран үүл ордузунга февраль 5-те ужуражкан.

Депутатка кандидаттың бүүреттиргеН кижизи — партияның Ташкент хооркомунуң секретары К. П. Дудин Ш. Р. Рашидовтуң амыдыралчы оруунуң дугайын чугаалаан, соңгулдалар хүнүнде коммунистиниң болгаш партия кежигүнү эвестериниң бүзүлбас блогунуң кандидаттары дээш чаңгыс кижи дег бадылаарынче соңгукчуларны кыйгырган.

Ужуражыышкынга чүве чугаалаан, кижилер ленинчи национал политиканың күчүлүг күжүнүн, моон мурнундагы соңгулдалар соонда үеде Узбекистанның, оон найысылалының амыдыралында болган кайгамчыктыг чаартылгаларга чаймынанчак илерээшкинин алган улустарның улуг найыралының дугайын чоргаарал-биле чугаалап турганнар. СЭКП ТК-ның соңгулда мурнундагы Кыйгырымы ажылчы чоннарның ортузунга кайгамчык улуг көдүрүүшкүнү болдурганын ужуражыышкынын киржикчилери чугаалаан.

Соңгукчуларның чылыы-биле уткааны Ш. Р. Рашидов чүве чугаалаан. Ленинниң партиязы коммунистиг тургузуушкунуун, бүгү-ниити тайбының быжыглаарының ханы уткалыг, эртемге үндезилеттинген программазы-биле соңгулдаларга уткуштур чоруп орар деп ол демдеглээн. Ол бүгү үүлдерни бүгү соңгукчуларга, Совет Эвилелиниң хамаатыларынга СЭКП ТК-ның Кыйгырымына айыткан.

Партияның бисти аппар чоруур оруу — шын орук, ленинчи орук деп үүвете быжыг бүзүрелги совет кижилериниң кылган бүгү үүлдери хереченнеп турар. Узбекистанның ажылчы чоннары совет улустарын найыралдыг, сырый каттышкан өг-бүлезиниг тура, экономиканы болгаш культураны хөгжүдериңе улуг чедишкиннерни чедип алган.

Улетпүр доктаамал болгаш шапкын ажылдан турар. Бүдүрүлгениң ажыктыы, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү өзүп турар. Оон түнелинде бүдүрүлге өзүлдезинин хемчээлиниң талазы-биле беш чылдың үш чылдарының планы хуусаа бетинде күүседир арган бергеН. 1 миллиард 130 миллион рубльдің продукциязы немей сайгарган.

Партияның аграр политиказын чедишкиниг боттандырып турар. Көдээ ажыл-агыны экономиканың сайыраан, ажыктыг адыры кылдыр хөгжүдер угланыышкынын чайгылыш чок боттандырып келген. 1976—1978 чылдарда республиканың көдээ ажыл-агыйының ниити продукциязының хемчээли тоску беш чылдың ол-ла үезинге деңнээргеН 25 ажыг хуу өскен.

Эрткен чылын хөвен ажылынга берге болган. Бойдусту бергелери турааа-даа чем ажылдыглары хөвен дээш дамиселге тиилекчи боон, курун планын күүсеткен. Чурт 5 млн 550 муң тонна «ак алдынны» алган.

Узбек ССРЭ-ниң чечектелиишкини, бистиң кайгамчык улуг чедишкиннеривис болза ССРЭ-ниң акы-дуңма бүгү улустарының, чүүн-даа муңнунда улуг акымыс — улуг орус улустуң бүзүлбас найыралының, кады ажылдажылганының бот-бодунга дузалажылгазының түнели болур деп депутатка кандидат чоргаарал-биле чугаалаан.

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тиилеттирбес күжүнүн үндезини — совет улустарның ыдыктыг найыралын, бүзүлбас чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжышкынын моон соңгаарлаа доктаамал быжыглаар карак огу дег камгалаар, чурттуң чаңгыс аай улус ажылагый комплекизин быжыглаарынга үлүг кинрерин доктаамал күштелдирер ужурлуг бис.

Совет Эвилелиниң бүгү национаддарының болгаш бүгү улустарының бүзүлбас чаңгыс эви, Коммунистиг партиязы эш Л. И. Брежнев баштаан оон Төп Комитедин долгандыр оларның сырый каттыжышкынын, СЭКП-ниң ленинчи иштики болгаш даштыкы политиказын бүгү улустуң деткиннери турары — коммунизм дээш, тайбың болгаш социал деңшилге дээш чаа-чаа тиилелгелериниң үндезини.

Оларның бүзүрелин шынзыдар дээш бүгү-ле үүлдерни кылырын, чонунуң эргежилгезин, дээди сорулгазы — совет кижилериниң чаагай чоруун бедидери. Чер бөмбүрзээнге быжыг тайбың болгаш социал деңшилге боон турар бистиң ленинчи партиязыстың эрге-ажылынга шыны барааны болуруп Ш. Р. Рашидов түнелинде соңгукчуларга бүзүреткеН.

(СЭТА).

К. В. Русаков-биле соңгукчуларның ужуражыышкыны

Армян ССР-ниң Ленинакан Төп соңгулда округунуң соңгукчуларының ССРЭ-ниң Дээди Совединин Национаддар Совединге депутаттың кандидады, СЭКП ТК-ның секретары Константин Викторович Русаков-биле ужуражыышкыны февраль 5-те Ленинаканга болган.

Ужуражыышкынны партияның Ленинакан хооркомунуң бирги секретары Р. А. Арзуманян ажыткан.

Депутатка кандидаттың бүүреттиргеН кижизи — эзт-консерва комбинадының директору Д. С. Мамиконян чыыллаңнарга К. В. Русаковтуң амыдыралчы оруунуң дугайын чугаалап берген, соңгулда хүнүнде коммунистиниң болгаш партия кежигүнү эвестериниң бүзүлбас блогунуң кандидаттары дээш боттарының бадылаашкынларын чаңгыс үнбяле бөөриче соңгукчуларны кыйгырган.

Ужуражыышкынга санал берген соңгукчулар СЭКП-ниң болгаш улустуң чаңгыс эвиниң дугайын, бистиң чурттувустуң акы-дуңмалышкы улустарының бүзүлбас найыралының дугайын, бүгү совет кижилер-биле бир дөмей Армениянның ажылчы чоннары бистиң партиязыстың ленинчи угланыышкынын бүрүн долу деткин турарының дугайын чугаалаанар.

Чыыллаңнарга чылыы-биле уткуткан К. В. Русаков чүве чугаалаан. ССРЭ-ниң Дээди Совединге амгы соңгулдалар онзагай шынарлыг. Коммунистиг тургузуушкунуун күчүлүг чепсээ болу бергеН ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээн алганының соонда бо баштайгы соңгулда болур. Чурттуң улус ажыл-агыйын улам ынай көдүрериңе, ажылчы чоннарының амыдырал деңнелин бедиериңе, ССРЭ-ниң делегей туруштарын быжыглаарынга оон чогаадыкчы күжүн долузу-биле ажыглаары чугула сорулга болур. Бистиң партиязыстың болгаш күрүневистиң бүгү ажылы ынчаар тургустунган.

ССРЭ-ниң даштыкы байдалының чамдык айтырыгларынга доктаагаш, социалистиг чурттар-биле бүгү талалыг харылзааларны хөгжүдери болгаш быжыглаары совет даштыкы политиканың кол үүлү боон келген болгаш ындыг боон арткан. Социалистиг демократтыгырыга чурттарының политикага, экономикага, идеологияга, камгалал талазы-биле сырый демнежилгезин СЭКП-ниң болгаш акы-дуңма өске-даа партияларның чайгылыш чок интернационалчы политиказының түнелин болур деп, депутатка кандидат онзалап демдеглээн.

Бо чылын Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлели болдунуп 30 чылын демдеглеп турар деп, оратор уламчылаан. Ажыл-агый сорулгаларын шиитпирлээриңе социализм чурттарының күжениишкиннерин каттыштырганының амыдыралчы болгаш даштыкы политиктиг, чорууның эң дээре бадыткалы амгы үеде социалистиг демократтыгырыгазы доктаамал, бедик темпилер-биле хөгжүп орар делегейде эң-не күчүлүг экономиктиг күш боон турарының фактызы болур.

Социалистиг чурттарның политиктиг кады ажылдажылганының хөгжүлдезин тодарадып тура, Варшава Керезиниң киржикчилери күрүнелериниң Политиктиг Консультативтиг Комитединиң эрткен чылдың ноябрьда болган чөвүлел хуралының ужур-дузазын оратор онзалап демдеглээн.

Бис өскерлин турар делегейде чурттап турар бис. Кижи төрелгетениң даарта келир хүнү тайбының хүнү болуп дээш, дүшкүүрлүг чорукту чаварлыышкынының хереө, тайбың кады ажылдажылганы тургузары чедишкиниг болуп дээш күжениишкиниг, берге демнеел чоруп турар. Ол болза төөгүлүг ужур-дузалыг ажыл-дыр. Ол ажыл Совет Эвилелинге болгаш акы-дуңмалышкы чурттарга коммунистиг болгаш социалистиг тургузуушкунга таарымчалыг даштыкы политиктиг байдалды тургузарынче, колониализмге болгаш неоколониализмге улуг демнежилгезин турар улустарның хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун быжыглаарынче, тайбыңны база ниитилел деңшилгезин хандырарынче угланган.

Улуг бүзүрелди көргүскени дээш депутатка кандидат өөрүп четтиргениң түнелинде илереткен болгаш соңгукчуларның бүзүрелин бадыткаары-биле бүгү күжүн харамнаныызын чыыллаңнарга бүзүреткеН.

(СЭТА).

Тувинская республиканская библиотека им. А. С. Пушкина

МАЛ КЫШТАГЛАДЫЫШКЫНЫ-ОЙНУНУН КОЛ АЙТЫРЫЫ

НЕГЕЛДЕНИ КҮШТЕЛДИРЕР

Амгы үеде бистің республиканың ажыл-агыйларында киитиниң малының кыштаглаашкыны болгаш хойнуң массалыг оолдаашкыны кидин түлүктеп турар. Бистің редакцияга кээп турар чагааларның хөй кезиинде кыштың соогунда малың чаш төлүн ажаап ап турар тус-тус малчыннарның кыымаккай ажыл-ижин бижигилээн. Ол чагааларның чамдыктарының утказы мындыг.

Барыын-Хемчик районда «Арлык» совхозтуң Аксылык салбырында Эрес-оол Дүшкүнүң чыл бүрүде төн хойдан хураган камгалап келгениниң көргүзүүлери. Малчының арга-мергежи бедиң кел чыларын «Самаңчап» бодунуң чагаазына бижээн. Бо хүннерде дүшкүнүң коданында төрүүр хой бар. Ам 270 хой төн, хураганнары онча-менди түгүп турар. Аныяк малчының ниитиниң малын өстүрүп, чыл ажырар дээш, амыр чок ажылдап турарын, адыралының культурлуг келиниң бедээнин чагаада өткен.

Өвүр районнуң «Коммунмче орук» совхозунуң малчы Дыртыынай Макыштаевна Күуларның эрткен чылын социалистиг хүлээлгелерин ышкининг күүседин, рануң мүрнакчы малчыннарының одуруунга киргениникчи **Д. Индир-оол** дыңкан. Д. Куулар эрткен чыл төрүүр 100 хойдан 113 аганны менди камгалап ап, үрген болгаш мал чемин четчирип-биле белеткеп, кыштаан ей-шаанда эки септеп алган. Совхозтуң ажыл-ишчилериниң социалистиг чарыжынга чыл түңнелинде тиилекчи болган мүрнакчы малчын Д. Кууларны сарлык-биле шаннаан болгаш аңаа чемпион малчын атты тывыскан. Дыртыынай Макыштаевна төрүүр 100 хойдан 115 хураганны, бир хойдан 2 кг дүктү кыргып алыр хүлээнгеш. Оон коданында төрүүр 380 хойнуң 250-и оолдапкан, а чаш төлү чидириг чок.

— Ол-ла райондан бистің бижикчивис **Т. Дамбажык** бодунуң чагаазынга «Торгалыг» совхозтуң ажыл-ишчилериниң ниити хуралынга 1979 чылда хүлээп алдынган социалистиг хүлээлгелерден чамдык көргүзүүлерни киирген. Ында айытканы болза, төрүүр 100 хойдан 90 хураганны, 100 өшкүден 100 анайны, 100 инектен 85 бызаанны камгалап алыр. Күрүнеге дужаар малдың дириг денгзизин бедилери көрдүнген. Мыйыстыг бода малдың дужаалда денгзизин 370 кг, хойнуң болгаш өшкүнүң 45 кг чедиргеш, оон 530 тонна эштi күрүнеге садар.

Тожуда «Май 1» совхозтуң хоочун ивижизи, дагдыныкчы коммунист Чигжит Даргаттың иви малды өстүрер дээш кызымаккай күш-ажылының дугайында **Мария Шувуу** бижээн. Ч. Даргат 12 чыл иштинде иви малдан келген. Ол эрткен чылын төрүүр 100 мыңдыга онаалтыр 100 анайны камгалап алган. Бо чылын база ол көргүзүүн кудулатпазын ивижи хүлээнген. Чигжит Бараанович иви малды өстүрериниң арга-дужулгазын аныяк малчыннарга күзелдин-биле дамчыдып берип турар. Оон өредип кадны комсомолчу аныяктар Сергей Бузараш, Иван Бараан эки ажылдап турарлар. Совхозтуң мүрнакчы ивижилериниң бирээзи аныяк коммунист Кол Каадыр-оол база эш Даргатты бодунуң башкызы кылдыр санап, оон арга дужулгазын өренип ап турар.

Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозта хоочун сакманчы Чудур Домбуевна Ондарның чыл бүрүде хөй санныг чаш хураганнарны доруктур азырап келген аргадужулгазын **А. Монгуш** бодунуң чагаазынга бижээн. Бо хүннерде Чудур Домбуевна хойжу дуңмазының аалында сакманчылап, 60 ажыг хураганнарны онча-менди ажаап доруктуруп турар.

Малдың чаш төлүн менди ап, доруктурарынга дузалажыры-биле ВЛКСМ райкому 160 комсомолчуну сакманчыладып чорутканын, малчың коданнарда барган аныяктар харыысалгалыг кызымак ажылдап турарын Бай-Тайга райондан **И. Седип-оол** дыңнаткан.

Тожудан **С. Серен**, Чөөн-Хемчиктен **О. Хевек-оол**, **К. Зкер-оол**, Бай-Тайгадан **К. Арбай-оол** олар мал кыштаглаашкынының ниити байдалын болгаш хойжу коданнарда чаш хураганнарны онча-менди камгалап ап турарын, хойжуларның, сакманчыларның кызымаккай күш-ажылын бижигилээннер.

Солуннуң бижикчилери моон соңгаар кыштаглаашкынның чоруп турар үезинде таваржы бээр бергелерни, чамдык кижилерниң ажылынга харыысалга чогунуң уржуундан болгаш эсте-даа чылдаганнардан болуп турар четпестерни, оларны эдериниң тодаргай оруктарын, аргаларын айтып, малчыннарның, өдээ ишчилерниң амыдырал хандырылгазында четпестерни чайладырының хемчегериниң дугайында редакцияже бижип турары күзенчиг.

Чагаалар допчулалы

ХУРАГАННАРНЫ ДОРУКТУРАРЫ

Амгы үеде хураганнарны камгалап алырынга чамдык бедээшкиннер турза-даа, оларны кышкы болгаш эрте язы үелерде оолдадырын чуа деп сандап турар бис. Эртеде төрүттүнген хураганнар кеш кышка удур эки өзүп чугуп алыр. Эрте төрээн хойның деңгилде, семирилгези эрте эгелээр. Чамдыкта ааар төрүттүнген ар хураннарны ол-ла күзүн күрүнебезин дужааптар болгай.

Алаңгыя нарын дүктүг хойны соокта оолдадыры онза ыысалгалыг ажыл. Хураннарны чылыг оран-савага гузары, төрээн хойларны чемгерип, суггарары негеттер. Ажаалда-тежээлдези, рал-чемгерилгези баксыр болза, хураганнарның лдези чер албас, хойларның күрү ур болбайн кудулаар. ын барып иези-даа, чаш аган-даа бергеден болур. дыг төлөде, чаш хураганны галаары дээрге-ле ону иебиле эки азырап, кайыга-даа бүгү-ле таарымча байлады тургузары-дыр. ының судун кайы хире эм болдур, хураганның өзүлин оон хамааржыр. Малдың ир үеде продуктулуг болуону чажындан азырап өсеринден эгелээр.

Өзүп орар организмге янзыү органиктиг болгаш минедлыг бүдүмелдер негеттинер. ш хураганның өзүлдезиниң ртайгы айларында «А» болн «Д» витаминнер кончуг реглеттинер. Ол үеде витаинерни иезиниң судун дамштыр алыр. Ынчангаш хой үүр үезинде семис-шыырак рар ужурлуг. Күзү кошкак йларны төрүүрүнүң мүрнуда болгаш төрүпкен соонда немелде чемнер-биле эки чемгерери чугула.

Хураганнар төрүттүнген соонда ийи неделя ажып чорааш, сиген, концентрат ышкаш чемнерни чип эгелей бээр. Ынчан оларны витаминниг болгаш минералдыг чемнер-биле хандырар ужурлуг. Минералдыг чемнерге дус, дуктуг брикеттер, мал чеминге хереглээр чугай болгаш сөөк далганы хамааржыр. Чугай болгаш сөөк далганы чок болза, оларны мал чеминге хереглээрн-биле кылган монокальций фосфат долузу-биле солун болур. Ону ажыглаарда тускай эртемниглерниң саналын өзүгаар, хүнде бир башка 2—3 граммны бээр.

Монокальций фосфатты ол хевээр малга берип болбас, бичин сугга эзилдирип алгаш, концентратка азы силоска холуур.

Кажаа иштинге чаш хураганнар тургузар чылыг черни белеткеп алыр. Ук кажааның температуразы 6—8 градус чылыг, агаары кургаг болур ужурлуг.

Чылыг кажааның кол кезээ чаш хураганныг хойлар турар бичиг өрээлдер болур. Хойнуң төрүүрү 30—50 минута хире үргүлчүлээр. Төрүттүнген хураган 15—20 минута эрткен соонда, бут кырыына туруп кээр болгаш иезиниң судун эме бээр. Хураганга болгаш хойга тур үениң дугаарын кылыр. Ийи хонук эрткенде хураганныг хойну тускай өрээлден үндүргеш, база-ла хураганныг 7—10 баш хойлар турар болукке кадар. Ол болза, сакманның эге чадазы-дыр. Хураганның өзүп дорукканының хире-чергези-биле оларның турар бөлүктерин оон ыцай коданның онзагай байдалдарынга таарыштыр, эде тургузуп эгелээр апаар. Чинге-нарын дүктүг хураганнар 10—12 хонганда, оларның күдуруун 3-кү болгаш 4-кү үстүң аразындан кезер. Кошкар болбас хураганнарны 2-3 неделя назынныында чазаар ужурлуг.

Баштайгы үш неделяда хураганның кол-ла чеми иезиниң сүлү болур. Ынчангаш оон өзүлде сайыралы иезиниң сүткүрүнден, а ындыг болганда, хойну чемгерериндан кол хамааржыр. Хураганнар үш неделядан соңгаар чемге кире бергенде, сиген далганы, бүдук-бүрү, чымчак көк сиген, концентраттар-биле чемгерип өгелээр. «Д» витамин балык үзүнде хөй. Кошкак хураганнарга ону бээр херек. Оон ыцай «Д» витамин организмге хүннүң хереддериниң дузазы-биле тыптыр. Ынчангаш чаш хураганнарны чырык болгаш хүн караа дээп турар черге азырап доруктурары кончуг чугула. Хураганнарны кыжындаа агаарладып турарын черле үттүп болбас. Чаш хураганнарны азырап ажаарында база бир онзагай чүве болза, арыг-шеверни сагыры болур. Кажаа иштин арыг тургузардүшкен хой дүгүн болгаш төрээн малдың соңгузун хүннүнне аштаар. Кажаа иштi үргүлчү чаңгыс аай температуралыг турар ужурлуг. Чамдык малчыннарның практиказындан алгаш көөрге, кажаа иштiниң температуразы 15-16 градус чылыг турарга эки дижир. Мен бодаарымга, ол арай изиг-дир. Улгадырга-ла 13-14 градус чылыг болурга черле ажырбас. Изиг температуралыг кажаага өскен хураганнарның организми кошкак болур. Ындыг хураганнар болганчок-ла өкпезинге дегдире бергилээр.

Серинн, өй-тавында температуралыг черге доруккан хураганнар сергек, оларның организми дадыгын быжыккан, белен аарывас, изиг, сооктуң солчулгазын тоовайн шыдап эртер. Эрге чазын агаар өскерлинчел турда, хураганнар одарга төрээш, сөөкка алзыптын болур. Ынчангаш ол үеде чүгле хойларны одарже үндүргеш хураганнарны одекке чадагай кажаага үзүп алыр.

Хураган чок үнген хойлар одарга эки өттап алыр. Чаш малды бүрүн камгалап алыры төрүүр коданнарга ажылды чогуур үезинде эки организаттаарындан, кижи күүн база техниканы шын хуваап, чөп ажыглаарындан, зооветспециалистернин, бригадирлериниң саглыш чованнар ажылдаарындан улуг хамаарылгалыг. Хой ажылдыг совхозтарның удуртукчулары малдың массалыг оолдаашкынының үезинде төрүүр хойларның коданнарын четчир санныг хураган ажаакчылары-биле ынан-ла хандырган турарындан аңгыда, түр үениң эргежок чугула хемчегерин ажылдап кылгаш, бүгү болдунар арга-курлавырларны, күштерни, мал ажылдакчыларынга амыдырал хандырылганын, культураның таарымчалыг байдалдарын тургускан турар ужурлуг.

Б. ДОЮНДУП,
«Тес-Хем» совхозтуң хойжузу.

Хойжунуң сүмези

БҮДҮРЕРИН КӨВҮДЕДИР

«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан салбырының сүт-бараан фермазы оңгу бөш чылдың үшкү чылында күжениишкиниг ажылдаан. Саанчылар эрткен чылын боттарының алган хүлээлгелерин чедиишкиниг күүседкен. 1978 чылда ферма 495 тонна сүттү бүдүрер онаалдалыг тургаш, оон 6 тоннаны ажырган. Күрүнеге 390 тонна сүт садар планын эрткен чылдың декабрының эгезинде боттандырган, пландан артыкка 36 тоннаны саткан. Продукцияның шынарын экижидерин коллектив чедип алган. Саткан сүт колдуунда-ла бирги, ийиги сорттуу болган.

Ферманың саанчыларының, инек кадарчыларының, чем белеткээр цехтиң ажылчыларының эрес-шудургу үүш-ажылының ачызы-биле ындыг түннел чедип алдынган. Ылаңгыя саанчылар Бадынам Долчаңмаа, Өртен-оол Анчычаа, Монгуш Кушкаш, Татьяна Саржыт-оол, инек кадарчылары Кыргыс Ликпир-оол, Монгуш Книр-оол, бызаа ажаакчылары коммунист Бойбу Сиилинмаа, Тамара Чаш-оол, чем цегинин ажылчыннары Эник Эдер-оол, Хуна Өпеккей, Александр Хаялдай болгаш өскелер-даа хүлээлгелерни күүседиринге төлептит үлүг-хүүзүн киирип, кызымак ажылдаанар.

1979 чылда коллектив 360 тонна сүттү бүдүрер, 330 тоннаны күрүнеге садар, инек бүрүзүнден ортумаа-биле 1670 кг сүттү саап алыр, хонукта бызааның немелде деңзизин 600 грамм чедирер хүлээлгени алган. Ол ышкаш ниитиниң малынга быжыг чем базазын тургузарын барымдаалаш, саанчылар бо чайын 60 тонна бүдүк-бүрүну белеткээрин социалистиг хүлээлгезинде база-ла бижээн.

Ферманың хоочун саанчылары Монгуш Кушкаш бодунда быжыглаан инек бүрүзүнден 2200 кг, Бадынам Долчаңмаа 2400 кг сүттү саарын хүлээнгеш, бот-боттарын чарышка кыйгырышкан. Бызаа ажаакчылары Тамара Чаш-оол, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи Бойбу Сиилинмаа олар хонукта бызааның немелде деңзизин 650—700 грамм чедирерин шиитпирлээн.

Ферманың ажылында чедиишкиннер-биле чергелештир четпестер база бар. Саар инектериң баш санын өстүрериниң, продуктулуун бедидериниң планы күүсеттинмээн. Ферманы механизаставаан, ажылдарның хөй нуруузун хол-биле кылып турар. Ол бүгүнү чайладырының хемчегерин алыры негеттинип турар.

О. ТҮЛҮШ.

Улуг-Хем район.

Соңгулдаларга уткуштур

БАУМАН СОҢГУЛДА ОКРУГУНДА

ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар кампаниязы москвачыларның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин хайныктырган. Олар СЭКП-ниң XXV съездизиниң болгаш Төп Комитеттиң Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш күжениишкиниг ажылдап турар.

Ол бүгүнүн чижээнге Бауман соңгулда округун ап болур. Округтуң ажыл-ишчилери күрүне эрге-чагыргазының дээди органының депутадынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Леонид Ильич Брежневти каш чыл улаштыр соңгуп турар. Бо хүннерде ол депутаттың кандидадынга чаңгыс эңсеткил-биле адаттырган.

Леонид Ильичиниң Бауман соңгулда округунга соңгуттурарынга чөпшээрешкенин Бауман соңгулда округунуң соңгукчулары улуг өөрүшкү-биле болгаш сеткил ханыышкын-биле уткаан.

Бауман соңгулда округунуң девискээринде үы район кирип турар—Бауман, Калинин болгаш Сокольники.

«Кадыыр болгаш Маска», Б. Д. Калмыков аттыг саналга-аналитика машиналарының болгаш «Москабель» заводтарында болгаш округтуң девискээринде кирип турар бөн-даа өске улуг будурулгелерде ажылдың ажыктыы болгаш шынары дээш социалистиг чарыш калбарган. Ол будурулгелерде продукция будурулгезиниң темпизи улгаткан ажылдың будурукчулуг өскен. Ол—чуртуң хөй немелде каныы, прокатты, кабель кылыгларын, гидроагрегаттарны болган чоннуң калбак хереглел барааннарын алыры болур.

Районнарның өвур-хезири хүн бүрү чаартынып турар. Оларда чаа чуртталга бажыннары, магазиннер, уруглар сады, школалар, кинотеатрлар, эмнелгелер туттунуп, будурулге черлери чаартынып турар. Чүгле чыл дургузунда 116 муң квадрат метр чуртталга шолу ажыглалга кирген.

Бауман соңгулда округун студентилер болгаш эртем району деп адап турары таварылга эвес. Мында 30 дээдн болгаш ортумак өөредилге черлери бар.

Найысылалдың мүрнакчы будурулгелериниң бирээзи—саналга-аналитика машиналарының заводунуң коллективи, СЭКП-ниң XXV съездизиниң соонда чылдарда будурулгениң хемчээлин ийи катап улгаттырган. Продукцияның бот-үнези үштүң биринге чиигээн. Заводтуң 675 ажылчыны беш чылдың үш чыл планын ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чылынга уткуштур күүсеткен.

Бо хүннерде 240 агитаторлар тургустунган агитколлектив улуг ажылды кылып турар.

Микрорайонуң соңгукчуларының ортузунга масса-политиктиг ажылдың төвү агитпункт апарган.

Агитколлективтиң планында аныяк соңгукчулар-биле, күш-ажылдың мүрнакчылары-биле, литераторлар болгаш актёрлар-биле, журналистер-биле ужуражылгаларны киирген.

ЧУРУКТА: коммунистер—Күш-ажылчы Алдар орденниң III чергезиниң эдилекчизи, радиомонтажник, соңгулда участогунуң комиссия даргазы П. П. Пчелинцев (солагай талазында) болгаш монтажник агитатор М. А. Сизов олар агитпунктунуң ажыл планын сайгарып тур.

В. КУЗЬМИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

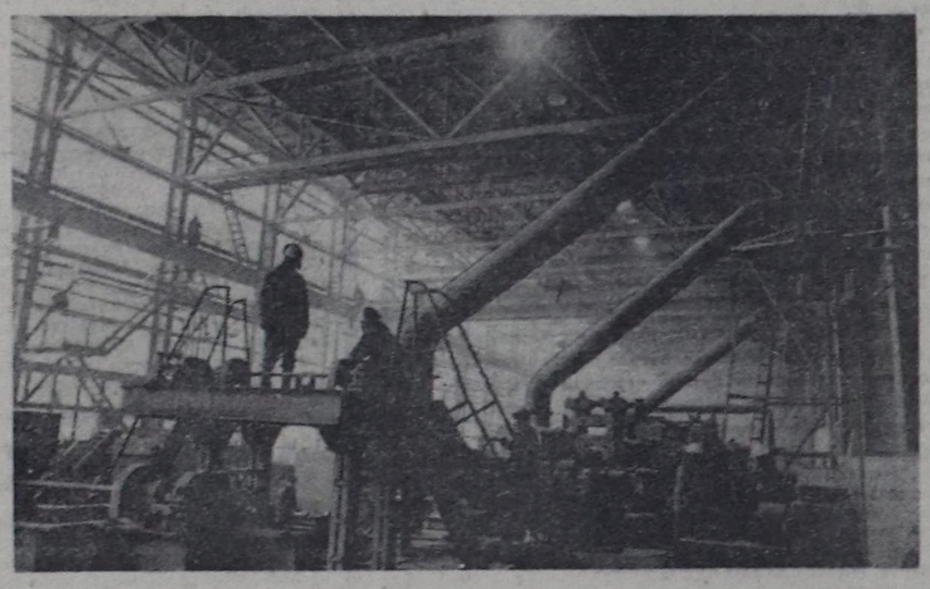

Москваның «Кадыыр болгаш Маска» дээр металлургия заводунда (Калинин район) дадарбас каң ленталарны соокка кылыр цех туттунуп турар. Демир-бетон болгаш шил-блоктар конструкциязындан тургустунган, 50 муң дөрбелчин метр шөлдүг, амгы үениң будурулге корпузунда бо хүннерде шуущтурулга шугумнары, автоматчыткан болгаш механизастаан агрегаттар ыылдынып, бистің чуртувуска болгаш даштыкы чурттарга будурген бедик будурукчу күштуг дериг-хереклелер-биле дериг-хереклелер-биле дерилге ажылы чоруп турар.

ЧУРУКТА: туттунуп турар цехтың бир участогунда.

В. СОБОЛЕВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Эртем—беш чылга

ШЫЛГАЛДАДА ТРАКТОРЛАР

Москва чоогунда ылын хар чаттан шөлдериниң ыржымын трактор «хоомейн» доюлдурушкан. Трактор чоорту дургедевишаан, элээн «берге оруктан» чоруп орган. Черниң онгардескизи берге болганындан тракторист инжи безин каш долганыг болурга-ла кожун шылай берги дег. Ынчалаа-даа тракторнуң иштинде кижи чок болган. Ол тракторну шөлден ырак эвесте башкарылга төвүнде турар инженерлер «башкарып» орган.

Күрүнеңнің эвилел эртем-шинчилел трактор институдунуң шылгалда станциязының полигонунга 250 ат күштүг чаа тракторну шенеп турары ол.

— Бо полигон хову-шөлдериниң делгеймеринге шенелде эрттиреринге бодааргa, шылгалданы каш катап дүргеп эрттирер арганы берип турар—деп, станцияның начальниги, техниктиг эртемниериниң доктору С. Козырев чугаалаан. Бөгүн кылган шенелделериниң түңнелин электроннуг санаалга машиналары каш-ла шак иштинде санап кылыр.

Станцияның чепсек-хереклелери хөй. Чогаадып турар машиналарның бүгү белдирлерин болгаш агрегаттарын хынаар лабораториялар, тургузуглар ында бар.

Институттуң эртемденнери Ленинградта «Киров заводу» деп будурулге каттыжышкынны-биле кады 500 ат күштүг тракторларны чогаадырынга киржип турар. Ындыг трактор К-701 деп күчүлүг машиналардан будун чартык катап күштүг болур.

Ол-ла институттуң коллективи Харьковтуң болгаш Волгоградтың трактор заводтары-биле кады чер чарар Т-250 деп тракторну чогаадып турар, бо трактор оон мурнундагы машиналардан ийи катап күштүг болур. Институттуң специалистери Минскиниң болгаш Липецкиниң трактор заводтарының коллективтери-биле эвилелдежип алгаш, кукуруза, техниктиг культуралар, погаалар плантациялары ажылдан кылыр машиналарны тургузар талазы-биле ажылдарны чорудуп турар. Бо тракторларның белдирлери болгаш кезектери станцияга шылгалданы эртип турар.

Совет тракторларны делегейниң 80 чурттарынче үнүп садып турар. Олар климат талазы-биле янзы-бүрү черлерге—Соңгу Америка, Африканың шөлдериниң чедир черлерге шылгалданы эртип турар. 60-дан 100 градуе чедир температурага ол тракторларны ажыглап болурунуң аргалары тургустунып турар.

Р. ШИРИНЯН.
СЭТА-ның корр.

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

РСФСР

Путаев хоорайның кылында туттунуп турар хоолайлар арматуразы кылыр заводтуң хол корпузу дериглер эптен тудуштурарынга бүрүүнбиле белеткеттинген. Ол чуа дээрге, ук будурулге бо чылын-на — чогуур хуусаазындан бир чыл эрте — мелиораторларга продукцияны берип эгелей бээр дээн ол-дур. Ында ам «Завод туттунуп турар, завод ажылдап турар» деп кыйгырыгның адаа-биле чарыш калбарып турар. Эртемденнериниң дузазы-биле тулуг ажылдарының үе-чада бүрүзүнде техника талазы-биле принципиалдыг чаа шиитпирдээшкиннер ажылдаттынып, шиңгээттинип турар.

Сезен муң дөрбелчин метр шөлдүг заводтуң кол корпузунуң тудуун пугачевчулар төлевиледе көрдүнгениниң үш катап эвээш үе иштинде кылын доосканнар. Улуг заводтарны дүргеп тударының дужулгазын тус черниң байдалдарынга таарыштыр ажыглап турар. Тудугуңуң таваан салыр черни онгарлап, опалубкалаап, цемент кудуп кылырынын өрөөнга черни үттээш, цемент азаргаштар тургузар арганы ажыглап турган, таваан салган. Күчүлүг чер казар техника-даа, шүүлү улуг опалубка-даа хереглеттинмээн.

Тудугуңуң дээвирин улуг-улуг блоктардан черге эптеп кылгаш, кранларга көдүрткеш салгылапкан. Ханалары чиикдаа, чараш-даа болгулаан. Керамзит-бетон плиталарны кыдырыктаап, чылыглаан дюраль панельдер-биле солаан.

Эптээшкин ажылдарының хуусааларын кызырганыың болгаш деңшилгелиг аргаларны ажыглаанының ачызында «Главсредволговодстройнун» болгаш «Пугачевзаводстройнун» коллективтери субподрядчиктер-биле кады чүгле кол корпустуң тудуундан безин чартык миллион ажыг рубльди камнап алганнар.

УКРАИНА

Мурнуу Украинада делгем девискээрлиг шөлдериниң үнүшдүүгүкүр чоруун Днепрниң суу ажок бедидип турар. Эрткен чылын аная 117 муң гектар черни магадыладыг дүжүттүг шөлдер кылдыр хуулдурган. Каховканың сугарылга системазының 30 километр бугазының суу Херсон болган Запорожье областарының тарылга шөлдерин сугландырган. Ол система ам 90 муң гектар черни суг-биле хандырын турар.

Полесьениң көдээ ажылагый черлери база-ла дүргениби-биле өскерлиг турар. Бүргег ховуларның болгаш малган-тулаларының орнунда 140 ажыг муң гектар тарылга шөлдери тургустунган. Республиканың ийги ажыл-агый бүрүзүнүң шөлдери экижиттинген.

Мелиорация ажылдарының бедик темпилери деңшилгелиг аргаларның шиңгээдилгезинге дүүштүр чоруттунуп турар.

Бүгү суггатыг шөлдериниң деп кезиилен хөйү суг дамчыыр ҳоолайлар дамчыштыр суг ап турарындан сугнуң чидирин эвээжээн. Шөлдериниң 92 хуузу эң эки арга-биле—чаашкынналдырар арга-биле суггартынып турар. Бүгү чаартынган шөлдериниң бештиң бир кезээнде чер иштинин сугларын ийи арга-биле таарыштырып турар: чазын, чер ыгы элбек үеде, бугалар дамчыштыр сугларны чайладып турар, а кааң чай үезинде сугну шөлдерже салыр.

КАЗАХСТАН

Балхаш чоогунда диимирээн чазылдырышкын «Восточный» карьерни ажыткан. Балхаштың металлургия комбинадынга болбаазырадыр чес рудазын оон база ап турар.

Ол карьерни будурулгениң иштики курлавырларынын күсели-биле ажыткан. Агрегат бүрүзүн эң-не ажыктыг ажыглаар талазы-биле дагжыларының социалистиг чарыжының ачызында Саяк рудниги-ниң коллективи ол чаа карьерге ажылдаар экскаваторларны болгаш самосвалдарны артыктап берген. Чер үттээр бедик будурукчулуг техниканы шиңгаздин алыры бүгү рудниктерде доозулган. Чазылдырышкын кылыр үттерни шалыкын үттеп турар апарганының түңнелинде чаа ажыттынган карьерге элээн каш үттээр станоктарны ангылап бээр арга тургустунган.

СЭКП ТК-ныы ноябрь (1978 ч.) Пленумунга эш Л. И. Брежнев металлургияның чиг-эт базазын улам хөгжүдериниң чугулазын айыткан. Республикада металлургия алырының шыырак будурулгелери руда тывыжын ковудедириниң чаа-чаа курлавырларын кызымаа-биле ажыглалга киирип турарлар.

Чижээ, Жайремнин руда байыдар комбинадынын дагжылары рудниктиң бирги эвлээнин күчүзүн төлевилеттингениден ажырышканнар. Ол болза тывыштың болгаш транспорттуң улуг күчүлүг техниказын биддилин-биле ажыглаанының түңнели. Зырьяновск, Лениногорск, Кентау рудниктеринде ийленчек кириштер үттээр ажыл калбарган. Чер иштинче улуг машиналар киирера полиметалл рудазының тывышчыларының күш-ажылының будурукчулуун бедидер.

ГРУЗИЯ

Н. Думбадзениң рочаныынга үндезилеп тургустунган «Хүнну көрүп тур мен» деп шиинин баштайгы көргүзүүн Тбилисиниң станок будурер заводунуң театр студиязының артистери боттарының Культура бажынынга эвес, а Ш. Руставели аттыг үдегерлиг театрның сценазынга көргүскен.

— Бо болза заводта өөнүктеривистиң бистің сценаыска үндүргени дөртку шиизи-дир—деп, станок будурукчулери-биле Ш. Руставели аттыг театрның уран найырал чоттуулелиниң даргазы, республиканың улустуң артизи Р. Чхиквадзе чугаалаан.—Бо солун коллективтиң мергежилиниң өзүүшкүнүн улуг кичээнгей-биле хайгаараан, оларга уран чүүл талазы-биле дуза көргүзер таварылга бүрүзүн улуг өөрүшкү-биле хүлээп көөр бис.

— Грузияның эң хоочун театрының сценазынга ойнаары кезээде аажок алдарыг болгаш хөйну хүлээндирип турар—заводтуң театр коллективиниң хоочуну токарь З. Саралидзениң бодалы ындыг.—Бистің дебютантыларывыс — заводтуң профтехучилищезиниң өөреникчилери аажок сүрээдээннер. Ындыг-даа болза көрүкчулериниң, ылаңгыя бистің алдаржаан өөнүктеривис болгаш башкыларывыс—Ш. Руставели аттыг театрның артистериниң чыдыг хүлээп алдышкыны оларны сорук киирипкен. Бистерниң шиилер ойнаан турарывыска аажок улуг кичээнгейи дээш шыңгыы-даа бол, кезээде чаагай сеткилдиг сайгарылгалары дээш боттарывыстың өөнүктеривиске—артистерге өөрүп четтиргениви-сти илередип турар бис.

Заводтуң театр студиязының белеткээн шиилериниң хөй-нятты өөрүлделери—станок будурукчулери-биле театр коллективиниң аразында кады ажылдажылга дугайында керазиниң бир кезээ.

(СЭТА).

Беш чылдың базымнары

ӨҢНҮГ МЕТАЛЛУРГИЯНЫҢ ЧЕДИИШКИННЕРИ

1978 чылда бистің чүртүвүстүң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын күүсеткениниң түннелдериниң дугайында ССРЭ-ниң ТСЭ-ниң дыннадыында, чижээлээрге өңүг болгаш ховар металлдарны бүдүреринин көвүдээнин айыткан.

Адырның хөй-хөй бүдүрүлгелери кол көргүзүүлер талазы-биле планныг онаалдаларны ажыр күүседип турар деп, ССРЭ-ниң Өңүг металлургия министерствозунга СЭТА-ның корреспондентизинге дыннаткан. Ол болза улуг чергезинде ажылчы чоннарның бедик идепкейлиг чоруунун түнели болур. Мурнакчы дагжылар, арыглакчылар болгаш металлургтар ажылдың ажыктының бедидери дээш чарыштың эгелекчилери болганнар. Оларның аразында «Дальполиметалл» каттыжышкында Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ю. Рахмановтуң бригадазы база бар. Бо коллектив беш чылдың үш чылының онаалдаларын эткен чылдың апрельде-ле күүседипкен. Адырның беш муң коллективтери патриотчу ол эгелекчи саналды деткээнинер. Оларның хөй кезии социалистиг хүлээлгелерни дыка ажыр күүседкеннер. Норильскиниң болгаш Джезказганның даг-металлургия комбинаттарының, Москваның тускай холуксааларны болбаазырадып кылыр заводунун, ескедаа өлөөн каш бүдүрүлгелериниң коллективтери чарыштың мурнунда чоруп турарлар.

Продукцияны бүдүрүп үндүрерин көвүдериниң чугула барымдаазы арыглал болгаш металлургия бүдүрүлгелеринде дешилгелиг технологияны шиңгээдип алганы болур. Ол чорук эвээш металлдыг рудаларны чеп ажыглаар, тогланчыларны дээштиг ажыглаарының аргазын берген.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң металлургтарның мурнунга салган чугула сорулгаларының бирээзи болза продукцияның шынарын бедидери болур. Ол продукцияның өн-өн хевирлеринге 1978 чылда күрүнеңи Шынар демдээн тывыскан. Олар бүдүрүлгениң ниити хемчээлиниң үштүң кезии болганнар.

Беш чылдың дөртү чылында адырның ажыл-ишчилери ажылдың ажыктының бедидериниң калбак программазын боттандырып чорудар ужурлуг. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн өзүлдезиниң талазы-биле 1978 чылдың онаалдазының чамдыызын чедир күүсетпээн Хожудап турар чорукту ажып эртер толээде, өлөөн каш бүдүрүлгелерде технологтуг чорудулгаларны башкарарының автоматчыттынган системаларын дүргеи нептередирин, күш-ажылды организастаарын сайзырангайжыдар, чаа дериг-херекселлерни дүргеи шиңгээдип алырының талазы-биле ажылдарны уламчылаарын төлевилээн. Чүрттүң өңүг металлургиязы бо чылын чаа күчүлерни алыр. Надеждинскиниң металлургия комбинады ажыглалга кирер, амгы үеде ажылдап турар бүдүрүлгени чаартыр болгаш калбартыр.

УЛУГ ӨЗҮЛДЕ

Чүрттакчы чонга көргүзүп турар амыдыралчы ачыдузаның хемчээли 1977 чылга деңнээрге 7,9 хуу, оон иштинде көдээ черлерге 9,7 хуу өскен деп, 1978 чылда бистің чүртүвүстүң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының күүселдезиниң түннелдериниң дугайында ССРЭ-ниң ТСЭ-ниң медеглелинде айыткан. Ачы-дуза чедиреринин бедик культураны дээш чарыштың адырның ажыл-ишчилери калбартып чортканнар. Ол чарыштың үезинде иштики улуг курлавырлар тывылган. Оларның аразында күш-ажылды организастаарының сайзырангайжыдылгазы, бүдүрүлгениң техниктиг деңнелин бедидери кирген. Адырның бүдүрүлгелеринде шынарны башкарарының комплекстиг системазын, бүдүрүлгени оперативтиг башкарарының «ритм» системазын нептереткен. Мастерскааларны, ательелери, хүлээн алыр пунктуларны бедик бүдүрүкчүлүг чепсек-херексел-биле дерээн.

Ол бүдүрүлгелерни индустриалдыг үндезинче шилчидери чагыларны, ылыы күүседиралиң хүүсааларын кызырар, ачы-дуза көргүзеринің ассортиментизин калбартышаан, шынарны бедидер арганы бээр.

Адырда чаа бүдүрүлгелерни ажыглага киирип, ажылдап турар бүдүрүлгелерни чаартып турар. Үлетпүрүп чаа районнарынга болгаш көдээге амыдырал хандырылгазының четкилерин хөгжүдеринче улуг кичээнгей салдынган.

Беш чылдың дөртү чылында социалистиг чарышка адырның ажыл-ишчилери чүрттакчы чонга көргүзүп турар ачы-дузаның ассортиментизин калбартырын болгаш шынарын экижидерин төлевилээнинер. РСФСР-ниң Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунга СЭТА-ның корреспондентизинге дыннатканы-биле алырга, амыдырал хандырылгазын БАМ зоназынга Братскиниң болгаш Усть-Илимскиниң девискээр-үлетпүр комплекстерин хөгжүдеринче кол кичээнгейни салган. Чүгле Россия Федерациязынга безин ийи муң хире хүлээп алыр комплекстиг пунктуларны болгаш амыдырал хандырылгазының бажыңнарын ажыдар.

(СЭТА).

ТАЙГАДА КАТТЫЖЫЫШКЫННАР

Хабаровск крайда хөжүдап турар чаңгыс-даа ыяш ажыл-агыйы чок. Продукцияның — түлүг ыяжының, саваларның, улустуң хереглел бараанларының хемчээлиниң улуг немей өзүлдези чедип алдынган.

Крайның ыяш ажыл-агыйынга эрткен чыл шевелделіг чыл болган. Ыраккы Чөөн чүкке өң-не баштай чедиг бүдүрүлге каттыжыышкыннарын тургускан. Оларның чамдыызын ыяшты интенсивтиг ажыглаарынче, өскелерин ыяшты интенсивтиг-биле катап тарыырынче, оон өскелерин тайгада ыяштарның санитар байдалын экижиде ринче угландырган. Каттыжыышкыннарда техниканы мөөнүзүн ону таарыштыр дээштиг ажыглаар улуг арганы берген. Каттыжыышкыннар специализацияже угланыышкынны алган. Өң дээре ажылагыйларда камгалалдыг черлерни, үрезин өстүрер плантацияларны тургускан.

Тайгада ол каттыжыышкыннарны сөөнда барып специализастаттынган комплекстиг бүдүрүлгелер кылдыр чаарты тургузарын шинтпирлээн.

М. ХАНУХ,
СЭТА-ның корр.

Хабаровск.

Эртем болгаш практика

ӨЗҮНГҮР СОРТТАР

Одессада Бүгү-эвилелдиң селекция-генетика институдунуң эртемденнери—кызыл-тастың элбек дүжүткүр сорттарының авторлары. Институттуң директору академик Алексей Алексеевич Созиновтан ол үнелиг культураның чаа сорттарын тургузар талазы-биле эртемденнер коллективиниң ажылының дугайын чугаалап бээрин ПМА-ның корреспондентизи Белла Кердман дилээн.

— Бир эвес ам бар сорттарның дугайын чугаалаар болза, ол дээрге чүүн-даа мурнунда Украинаның болгаш Россия Федерациязының мурнуу чүгүнде, Молдавияда тарып турар болгаш ниитизи-биле дөрт миллион чыгыы шөлдү эзлеп турар «Одесская-51» деп күштүг кызыл-тас-тыр—деп, Алексей Алексеевич чугаалады. — Ол сорт агаар-бойдустуң аңгы-аңгы байдалдарынга колдуунда чаңгыс аай дүжүттү берип турар. 1974 чылда «Одесская-51»-ниң авторлары академик Донат Долгушин болгаш оон өөренгичилери Олег Никифоров биле Илья Унтила УССР-ниң Күрүне шаңналының лауреаттары болган. Бо чылдан эгелеп Долгушин биле Никифоров оларның база бир чаа сорту—«Одесская-66» чамдык черлерде эки талазын көргүскен. Ол бир гектардан-на 70—75 центнер дүжүттү берип турарын агрономнар дыңнадып турар. Одессаның көдээ ажылагый институдунга өстүрген, күзүн тарыыр кызыл-тастың «эритросперум-127» дээр чаа сорту онзагай эки түннелдерни берген.

— Сөолгү үеде делегейниң кызыл-тас селекциязында бир иол угланыышкын—кысиа ун-нуг сорттарны тургузары болгай. Ол силерниң институдуңарда кайы хире чугула черни эзлеп турарын?

— «Одесская-поликарликовая» болгаш «Одесская-75» хевириниң сорттарын бис күрүнеңи сорт шенелдезиниче киирген бис. Оларның продуктулуунун дугайында баштайгы дыңнадыглар: «Одесская-полукарликовая» бо чылын гектардан-на 77—78 центнер дүжүттү берген. Ол дээрге идегелдиг түннелдер-дир.

— Күзүн тарыыр сорттар дугайын чугааладыңар. Ынчаарга тарааны чүгле чазын тараан шелдерден ап болур ындыг зоналар база бар болгай. Чазын тарыыр кызыл-тастың чаа сорттары бар бе?

— Чоокта чаа чазын тарыыр кадыг кызыл-тастың «Накат» деп хөлчок прозуктулуг сорту шенеттинген, оон аңгыда бир гектардан өртүмаа-биле 40—42 центнер дүжүттү берип турар «Отрада» деп база бир чаа сортту күрүнеңи сорт шенелдезиниче киирген. Ол дээрге чазын тарыыр кызыл-тастың шыырак дүжүткүрүдүр. Ол сорттарның автору чүртта биллингир селекционер академик Федор Кириченко.

— Силерниң коллективиңер амгы үеде кандыг айтырыглар талазы-биле ажылдап турарын?

— Бистің кол-ла сорулгавыс—кандыг-даа парын байдалга өстүрүп болур сорттарны план ёзугаар төлевилээр арганы бээр селекция ажылының шак ындыг чаа аргазын ажылдап кылыры, сорттарның хөй янзы үнелиг талаларын чаңгыс үрезинге сиңирип каттыштырары болур. Ол дээрге улуг сорулга, ону боттандырарынга чаңгыс эвес чыл негеттинер. Амгы үеде бис фитотронну (кылымал климаттың делегейде эң улуг станцияларының бирээзи), үнүштерниң генетиказының, биохимиктиг генетиказының, иммунологиязының, физиологиязының талазы-биле амгы чедиишкиннерни, молекулярлыг биологияны, математиканы ажыглап турган, чаа аргаларны дилеп тывар дээш күженишкиниг ажылдарны кылып чорудун турар бис.

Артык белоктарның генетиктиг контролюнун чайгаар болу бээр чорудун өөренип көрүп турар. Селекция ажылының эрте үе-чадаларында кызыл-тастың шынарын үнелеп тодарадырының системазын ажылдап доскан, ынчангаш чаа сортту тургузар талазы-биле ажылдың мырыңай эгезинде-ле материалды шилип алырының аргазы бар апарган.

«Генниг инженерия» деп чаа сас амыдыралда ажыглаттынып эгелээн-дир. Сортту «хевирлеп тургузар» дугайында силер база чугаалап олур силер. Шак ындыг хевирлеп тургузуу'кунуң» тодаргай чижектери бар бе?

— Чогуур шынарлыг үнүштерни тургузарынга блок-генниң белок маркерлерин ажыглап турар бис. Хромосомнарны азы оларның участоктарын солуур талазы-биле шинчилелдерни чорудуп, генетиктиг информацияның ДНК молекулаларының деннелинге өскээр шинчидериниң оралдажыышкыннарын кылып турар. Ынчалаажок генниг инженерияны практиктиг селекцияга ажыглаар технология кылдыр ам-даа санап шыдавас бис. Ам дээрезинде методикаларны шилиири, келир үеним үнүштерин тургузарынга үндезин материалды мөөнүзүн чорудуп турар.

— Одессаның селекция төвү ниити программа өзугаар өске-даа чурттарның эртемденнери-биле шинчилелдерни кылып турар болгай. Шак ындыг кады ажылдажылга кайы хире үре-түүнелдиг болуп турарын?

— Бистің институдувус ЭДЧ кежигүнү чурттарның селекция төвү болуп турар. Ажыдунма күрүнелерден коллегаларывыс-биле кады ажылдап кылган комплекстиг планывыста 12 тема кирген. Чижээ, бедик шынарлыг кызыл-тас болгаш арбай селекциязының теоретиктиг үндезиннерин ажылдап кылыры, иммунитеттиг генетиктиг база физика-биологтуг үндезиннерин өөренири, мутагенез аргазы-биле селекцияга үндезин материал тургузары дээш делегейниң көдээ ажыл-агый эртемиңде чугула өске-даа айтырыглар болур. Бис үргулчу ужуражын, шинчилелдеривистің түннелдерин, селекция материалын солчуп турар бис. Одессада чурттар аразының ген солчур фондузу тургустунган. Ажыг-аңгы чурттардан кирип турар селекцияга хереглээр хайнакташтырган материал институттуң үнүш өстүрер черинге чыл бүрүде хынаттынып турар. Ынчангаш эң эки хевирлерни программаның киржикчилериниче чорудуп турар.

ССРЭ биле АКШ-тың чазактарының аразында дугуржулгага ат салган соонда америк эртемденнер-биле ниити программа ёзугаар ажылды эгелээн бис. Ында кызыл-тас селекциязының генетиктиг үндезиннерин ажылдап кылыры, чаа сорттар тургузарынга селекция материалын солчуу, кызыл-тасты тарып өстүрерінин технологиязын улам чаартыры кирип турар. Бистің кадыг ажылдажылгавыс хөлчок үре-түүнелдиг болуп турар. Америк сорттарының ген фондузунуң базазы бистің сорттарывыска үндезилеттингенин сагындырып каайн. Үш чыл бурунгаар АКШ-ка бир янзы юбилейин—Тавриядан ол дипче кошкеннериниң «крымок» дээр кызыл-тасты бир дугаарында аппарганының үүс чыл оюн демдеглээн.

Бистің институдувуста эртемиң эки базазы тургустунган. Бисте шупту чүве: молекулярлыг биологияның чүгле теоретиктиг айтырыглар-биле ажылдап турар лабораториязындан эгелээн сорт талазы-биле агротехника киллиниге чедир бар. Даштыкы специалистер бистің институтка келгеш, бистің чартык карлык кызыл-тазывысты болгаш тараа шынарының лабораториязының ажылдап кылганы бир янзы аргаларны сонуургап турарлар.

Мырыңай чоокта чаа Канаддага болуп эткен «Тараа болгаш хлеб» деп делегей конгрезинге киришкеш келдим. 55 чурттан Виннипегке чыылган чер ажылының талазы-биле эртемденнер тараа дээрге көдээ ажылагыйның өн-не камналгалыг, орулгалыг продуктузу болуп турар болгаш делегейниң көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге оон үлүү улам улгадыр деп демдеглээннер. Ынчангаш даштыкы чурттарның эртемденнери-биле бистің кады ажылдажылгавыс оон-даа сайзыраар апаар.

(ПМА).

Бомбурзектиң судалы

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

СЕССИЯ ДООЗУЛГАН

БЕРЛИН. (СЭТА). Тайбының Бүгү-делегей Чөвүделиниң сессиязы ядролуг чепсектиг беш күрүнеге—АКШ-ка, ССРЭ-ге, Великобританияга, Францияга, Кыдатка кыйгырыг хүлээп алыры-биле доозулган.

Сессияның киржикчилери боо-чепсекти эңдере бүдүрерин сөксадыр дээш чаварылдырыышкын болгаш чепсектерни дүжүрер дээш тайбың талалакчыларының хөделиишкиннерінің калбак программазын түңнел хуралга база хүлээп алган.

ТБЧ-ниң президентизи Р. Чандра хуралга түннел чүве чугаалаан. Ядролуг чепсектиг беш күрүнеге кыйгырыгда айыткан чүүлдерни улустарның идепкейлиг хөделиишкини-биле амыдыралга боттандырып болур деп, ол демдеглээн. ТБЧ-ниң президентизи маңаа холбаштыр бо сорулгаларны чедип алыр дээш демиселди күштелдиреринче Чер бомбурзээниң бүгү кижилерни кыйгырган. Берлин шуулганының шинтпирлери тайбың талалакчыларының хөделиишкиннерінде чаа боттуг идигни бээр дээрзинге бүүрелин ол илергейлээн.

Сессияның киржикчилери республиканың 30 чыл болурунга холбаштыр ГДР-ниң хамаатыларынга байырлыг чагааны хүлээп алган. ГДР-ниң найысылалынга—Берлиниге «Тайбының хоорайы» деп хүндүлүг атты тыпсыр дугайында шинтпирни хүлээп алган.

ТБЧ-ниң сессиязының киржикчилери Иран-биле өң-сеткил каттыштырылгазынга турасказаан тускай хуралга тайбының иран комитединиң даргазы Р. Корбунуң чугаалын дыңнаан. Иранда амгы үедеги кризис болза, бо чурттуң экономиказынга даштыкы монополияларның дарлаашкынының болгаш оон иштики хереткеринде холгаарлаашкынарының түннели болур деп ол медеглээн. Бо чуртта улусчу шимчээшкиниин империялизме үдур, демократтыг характерлиг боо-ен турарын Р. Корб демдеглээн. Ёзулуг патриот иран кижи бүрүзү Ираниың АКШ-тан болгаш делегейниң нефть монополиларындан хамаарылгазын болдурбас чаазкты тургузары дээш демисежир ужурлуг деп ол чугаалаан. Тайбының иран комитединиң даргазы Иранның иштики хереткеринде холгаарлаашкынарны буруу шаап келген Совет Эвилелинге оорун четтирицшиннии илергейлээн.

Зимбабвениң болгаш Намибияның төлөөлекчилери бо чуртларда национал-хосталгалыг шимчээшкиннерни базарын оралдажып турар сөөк-аны ылгаар чоруктун, колониализмнин, неоколониализмнің политиказын буруу шапканнар. Африканың мурнуу чүгүнде хосталга болгаш социал деңнелге дээш демиседчилерге деткинче көргүзеринче делегейниң хөй-ниитизин олар кыйгырганнар.

Кемниг херек үүлгүлээнчалза-даа мыдыг херек үүлгеткен дээш меге бурууладыышкын-биле кара-бажында чыдып турар, кижи эргелери болгаш тайбың дээш демиселчи Бен Чейвистің магнитофон пленказынга бижиткеш, АКШ-тан чоруткан кыйгырыын хуралга база дыңнаан.

АКШ-та деңнилгелиг күштерни истеп-сүрер черуктар болза, бо чуртта кижи эргелерин каржызы-биле хажыдып турарын херечилеп турар-дыр деп юрист-демократтарның делегей каттыжыышкынының КНО-нун чанында доктаамал төлөөлекчизи профессор Л. Хинде бодунун маңаа холбаштырган чугаазынга демдеглээн.

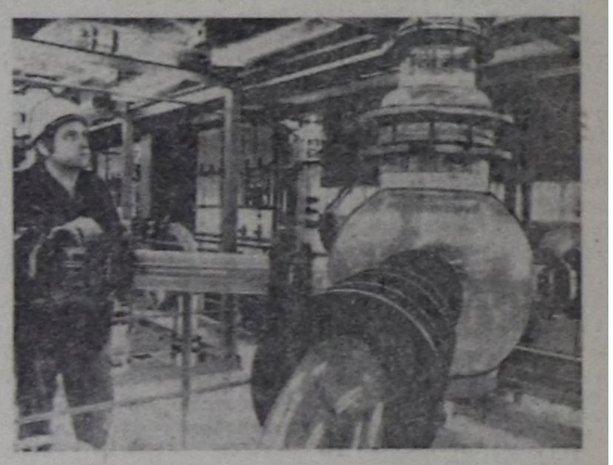

Аны-дуңма социалистиг чурттарның ажылдап кылганы экономиктиг кады ажылдажылганың үр хуусаалыг программазында химия продукциязын ЭДЧ кежигүнүнери чурттарның аразынга садыглажырын калбартырын көрген.

ЧУРУКТА: Меркерете калий комбинадының чаа цехинде (Зуль округ, ГДР).

АДН — СЭТА-ның фотозу.

ЯДРОЛУГ ЧЕПСЕКТИГ БЕШ КҮРҮНЕГЕ КЫЙГЫРЫГ

Бистің бөмбүрзээвиске тайбың болгаш бурунгаар деңнилге хөрээнге өлүмүт айыылды диргелдирип турар ядролуг чепсектиг бүдүрерин болгаш чыырын сөксадыр үе келген. Хиросиманың болгаш Нагасакиниң үржүктарын сагындыышаан, ядролуг чепсекти ажыглаарын болдурбазы болгаш кижи төрелгетенни мыдыг кыжанышкыдан кезээ мөгеде чайладыры эргежок чугула.

Ону улустар негеп турар. Чогум-на харыы бүгү күрүнелерниң удуртукчуларының күрүне мерген-угаанныг чоруу болгаш улустарның чаагай чоруунун дугайында сагыш човаашыны маңаа илереттинер ужурлуг.

Ядролуг чепсектің бүгү хевирлерин шериг чепсээнден үндүрер сорулга-биле чугаалажыышкыннарны доп-дораан эгелээринче тайбының камгалаары дээш онза харыысалганы хүлээп турар ядролуг чепсектиг беш күрүнени—АКШ-ты, ССРЭ-ни, Великобританияны, Францияны, Кыдатты кыйгырып тур бис!

Бо сорулганы чедип алырынга долу шинтпирлиг бис.

Бөгүнгү Анголада эге өөредилгеге 600 муң ажыг уругларны хаара туткан. 1980 чылда чүрттүн бүгү уруглары өөренип эгелээр.

В. СОБОЛЕВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

БОЛУУШКУННАР ДОПЧУЛАЛЫ

Д. ОУЗНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ВАШИНГТОН. Англияның даштыкы херектер министри Д. Оузи АКШ-тың күрүне секретары С. Вэнс-биле чугаалажыышкыңзары доозулган соонда парлалга конференциязынга чүве чугаалааш, Каттышкан Штаттар Кыдат-биле харылзааларын Совет Эвилелинге удур кылдыр тургуспас болза эки деп медеглээн. Парлалганың дыңнадын өзугаар алырга, ол чорук шаап халдаар стратегиг чепсектерни кызыгаарлаар дугайында чугаалажыышкынарны үзеринге болгаш Совет Эвилелинге хамаарыштыр туруштун шыңгыраарынга чедирип болур деп ол демдеглээн. «Мен бодап көөрүмге бир эвес шинчап баар болза ол дээрге шуут мутулай чорук болур ийик»—деп Оузи чугаалаан. Англия Кыдат-биле-даа, Совет Эвилели-биле-даа эки харылзааларлыг болуксан турар.

МЕТАЛЛУРГТАРНЫҢ НЕГЕЛДЕЛЕРИ

БРЮССЕЛЬ. «Ажыл чок чорук сөөнүн!», «Бүгү улусту ажыл-биле хандырар!» Бельгияның кызыгаар чоогунда Атюсе хоорайынга болган Бельгияның, Францияның болгаш Люксембургтун металлургтарының массалыг чыскаалы мыдыг лозуннарның адаа-биле эрткен. Олар ажылчыннарны ажылдан массалыг үндүрер чорукка шинтпирлиг удурланыышкынын илереткеннер. Француз, бельгий болгаш люксембург профэвилелдер каттыжыышкыннарынын төлөөлекчилери февраль 16-да болур 24 шактыг ажыл соксадыышкынынга киржиреринче болгаш ажыл чок чорукка удур идепкейлиг демисежиреринче үш чурттуң ажылчыннарын кыйгырганнар.

КРИЗИСТИГ БАЙДАЛГА

ЛОНДОН. Мурнуу-Африка Республиканың парламентизиниң эдчеглиг сессиязы тус чурттуң чагырыкчы болукторинің ортузунга ачгаалаашкынныг чорукка болгаш кризистиг байдалга ажыттынган.

Чоокта чаа илерээн, информация эргелелинде күрүне фондуларын самчыгдаар болгаш шын эвес чарыгдаар чорук-биле холбашкан чүдек-бужар үүл бүгү партияга болгаш чазакка шыңгыы согуушкунну таварыштырган дел премьер-министр П. Бота мицинин чугаалаан.

Оон түңнелинде кабинеттиг бедик дужаалдыг ийи кежигүнү—министр К. Мюльер биле Мурнуу-Африканың чажыт шивишкин организациязының удуртукчузу Вэй ден Берг олар албан-дужаалышлан үнер ужурга таварышканнар, а премьер-министр Форстерин президентинин хосталган орнунче шилчиткен.

ЧУГУЛА ХУРАЛ

КАБУЛ. Адаа Афганистанның улус-демократтыг партиязының ТК-зының Политбюрозунуң хуралы болган. Ук хуралга Демократтыг Афганистан Республиканың хөгжүлдезиниң бирги беш чыл плянынга хамаарышкан айтырыгларны чугаалашкан болгаш ол дугайында чогуур шинтпирлерни хүлээп алган.

Хуралга иштики болгаш даштыкы айтырыглар талазы-биле илетведи Афганистанның улус-демократтыг партиязының (АУДП) ТК-зының чиңгине секретары, Демократтыг Афганистан Республиканың революсту өөрүлелиниң даргазы болгаш премьер-министри Н. М. Тараки илеткел кылган.

АУДП ТК-ның политбюролу Апрель революциязының үнгенинден бээр бир чыл болуп ооо-биле холбаштыр директиваларны бадылаан.

УДУРЛАНЫЫШКЫН ӨЗҮП ТУРАР

САН-ХОСЕ. Генерал Умберто Ромеронуң хартаачы өзүчурумунга удурлажыышкын Сальвадорда өзүп турар. Ында кээ турар медальерни өзугаар алырга, патриоттарның чепсектиг отрядтары Чалатенанго болгаш Санта-Ана хоорайларының радиостанцияларын эжелеп алган, Умберто Ромеронуң диктатуразын дүжүр октаар дээш идепкейлиг демисежиринче бүгү улусту кыйгырганнар. Полицей участоктарынче болгаш шериг пааранларынче халдаашкынларның үезинде найысылал Сан-Сальвадорга 20 ажыг полицейжилер болгаш солдаттар өлүткен. Тус чурттуң улус массаларының эки чол дээш демиселин эрге-чагырга-лар кам-хайыра чок базарын оралдажып турар. Ынчалаада Сальвадорның ямы-бүрү районнарында диктатурага удур демисел кошкаар туржук, харыы улам өөскүн турар.

(СЭТА).

АНГОЛА УЛУСТУҢ БАЙЫРЛАЛЫ

ЛУАНДА. (СЭТА-ның корр). Ангола Улус Республика Ангола улустуң төөгүзүнге турасказалдыг хүүнү демдеглеп эрттирген: Анголаны хосталары дээш улусчу шимчээшкин (МПЛА) 18 чыл бурунгаар, 1961 чылдың февраль 4-те португал эжелекчидерге удур чепсектиг демиселди эгелеп, Сан-Паулуда кара-бажыңнарны штурмнаан. Дидим болгаш үр үеде болган бо демисел чоорту бүгү улустуу аварган, оон түңнелинде 1975 чылдың ноябрь 11-де Ангола Улус Республиканы тургускан болгаш оон хамаарышпас чоруун чарлаан.

Империализмниң күштери деңнилгелиг Анголаны тургустунганындан корткаш, чурттуң дурум өзугаар чазаан чепсектиг дорт агрессиянын оруу-биле дүжүрерінин оралдажыышкынын кылган. Ынчалза-даа МПЛА баштаан ангола улус, социалистиг дем каттыштырыдга чуртларының, делегейниң деңнилгелиг бүгү күштерінің бүгү талалыг акы-дуңма деткимчези-биле типлелгени чедип алган.

Ангола улус МПЛА-ның удуртулгазы-биле (ону 1977 чылдың декабрьда МПЛА—Күш-ажыл партиязы кылдыр эде адаан) хөгжүдеңнің социалистиг оруун шилип алган болгаш үндезин социал-экономиктиг чаартылгаларны боттандырын эгелээн. Экономиканың кол-кол адырларынга күрүне контролюн тургускан, банкыларны, транспортту, үлетпүрүп хөй бүдүрүлгелерин, балыктаар компанияларны, чигир болгаш кофе плантацияларын национализастаан. Кодээ черлерде күрүне фермаларын болгаш бүдүрүлге кооперацияларын тургускан, олар чедиишкиниг ажылдап турар. Бүгү-ниитиг халас өөредилгени база чонуун медицина хандырылгазын организастаан.

Империализмниң болгаш оон чалчаларының агрессиг чимэенишкиннери боо-ен турза-даа, аныяк республиканга чаа амыдыралды чедиишкиниг тургузуп турар. Чаа иштилелди тургузар, Намибияның, Зимбабвениң болгаш Мурнуу Африка Республиканың хосталгалыг шимчээшкининге деткимче көргүзер талазы-биле Анголаның улузунуң шинтпирлиг чоруунга дайынынар хора чедирин күүл четпээн.

В. РАЙКЕРУС.

Культура болгаш амыдырал

ЭСТРАДАГА ШУПТУ ЫНАК

Бистин эстрадавыс сөөлгү үеде онза хайнымышкыныг хөгжүп турар. Мун-мун олуттарлыг спорт ордуларынга оон концерттери доктаамал үнүп, чаа-чаа концерт залдары туттунуп, телевидение янзы-бүрү эстрада жанрларлыг дамчыдылгаларны-даа чорудуп турар. Солистер болгаш музыка коллективтери хүн бүрү бүдүн чартык мун концерттерни берип, чыл санында оларны көрген кижилерниң саны оон миллион чедип турар...

Ындыг хайнымышкынны бир талазында эстрадада чаа аттарның көстүп келгени-биле тайылбырлап болур. Олар болза хөй нуруузунда чаа, солун чогаадылгалыг аныяк артистер бооп турар болгаш оларның чогаадыкчы ижи аныяк-даа, улуг дуржулгалыг-даа көрүкчүлерге онза тааржып турар.

ХАЗАНОВ БОЛГАШ ООҢ ШООДУГЛАРЫ

Геннадий Хазановту «чугаалаар жанр» талазы-биле эстрадада бирги номер дизе ажырбас. «Сонуургавыс-ла чүвези чок номер» дээр шоодуулардан тургустунган эстрадага ол көстүп келгеш, аная улуг чедиишкинни чедип алган. Театр-даа көрүкчүлериниң сагыжы ханган, телевидение-даа хөй-хөй дамчыдылгаларны кылган. Ынчалза-даа Хазанов чүгле оон-биле кызыгаарланмаан. Тускай чалаттырган чогаалчы-сатириктин, режиссёрнуң, композиторнуң, балетмейстериниң болгаш чурукчуларның киржилгези-биле бүдүн чартык чыл дургузунда күжениишкинниг ажылдан келгениниң түнелиинде ол «Амыдыралдың эскиттери» дээр чаа эстрада көргүзүүн тургускан.

Хазанов ол бүгү номерни чааскаан күүседир деп шиитпирлээн (ында ийи-чангыс көстүп каап турар балет ансамбли улуг роль ойнаваан турар). Бүдүн улуг номерни катаптаашкын чокка чааскаан күүседири кандыг-даа актёрга кончуг берге херек. Ынчалза-даа Хазанов ол шылгалданы чедиишкиниг тудуп эрткен. Оон күүседип турар номерлери аная-ла бир каттырынчыг баштактаныглар эвес, а чидиг бистиг мезин ышкаш дээштиг чеҥсек. Оон бис бардам, мирит кижилериниң, арып-вүүрүп арага-дарыга ориапкан кижилерниң, аксы-дылы ойда-кайда тоялчыларның чүдек-бужар аажы-чаныг тодаргай билип алыр бис. Ол ажыл-ишчи эвес, бюрократчы чорукту, хээли алыр болгаш мегелээр кижилерни сойгалап илередип турар. Хазанов — Аркадий Райкининиң эки чанчылдарының уламчылакчызы.

Ол эстрадага душ бооп көстүп келбээн. Аная чедир узун болгаш берге орукту эрткен. Баштай театр училищезинге өөренирин оралдашкан, оон чүве бүтпээн, оон соонда туудуг институдунга, оон Москва университединиң эстрада студиязынга, оон соонда цирк болгаш эстрада уран чүүлүнүн күрүне училищезинге киргеш, ону доскаш, ам профессионалдыг сценага ажылдап эгелээн.

УЛУС БААРЫ КАТКЫЖЕ КАТТЫРЖЫР

Роман Карцев, биле Виктор Ильченко ийилээ Ленинградтың миниатюра театрынга Аркадий Райкининиң удуртулгазының адаа-биле ажылдап тургаш, аная хөй чүүлдерни билип алганнар. Оон соонда олар тускай ажылдап эгелээш, удаваанда улуг алдар-сураглыг апарганнар. Оларның кол чепсээ онзагай кылдыр будуттунуп алгаш, сценага үнериндe. Одар сценага ынчаар ойнап үнүп кээрге, улус хөлчок каттыржыр, мырыңай чир-шоң дүжүп-ле турар.

Карцев биле Ильченконуң репертуарында барык ийи чүс чыгыы миниатюралар бар. Оларның шуптузуп чогаалчы Михаил Жванецкий ыяк бодап бижээн. Артистериниң чаңгыс автор-биле ынчаар доктаамал ажылдажылгазы кончуг ховар болур. Ол кады ажылдажылга Одессага төрүттүнген, чүге дээрге актёрларның-даа, чогаалчыныңдаа чурту ол, а Одессаның чурттакчылары каткы-шоодутга кончуг ынак улус, ол талазы-биле шуут алдар-сураглыг. Ынчангаш хөгдүг, хөктүг шоодуушкун Карцев биле Ильченконуң эстрада номерлериниң өзээ бооп турар. Жванецкий, Карцев, Ильченко олар онза каттырынчыг, кижилериниң сагыш-сеткилинге тааржыр, солун театрны тургускан деп чугаалап болур.

ЫРЫ ЧОКТА ЭСТРАДА ЧОК

Ыры жанрының талазы-биле эстрадада бирги чергениң сылдызы бөгүн Алла Пугачёва бооп турар. Оон концерт көргүзүүлери, пластинкага бижиттирген ырлары көрүкчүлериниң болгаш дыннакчыларның улуг сонуургалын чаалап алган. Ынчаарга Пугачёвадан ангыда ыры жанрының талазы-биле солун номерлерлиг, өскедаа аныяк артистер бар. Оларга хамыктың мурнунда Ирина Понаровская биле Роза Рымбаева хамааржыр. Оларны телевиденеден бо-ла көрүп болур. Дрезденге, Сопотка болгаш Варнага болгаш делегей конкурстарынга олар улуг чедиишкинни чедип алганнар.

Ирина Понаровская профессионал-музыкант өг-бүлеге төрүттүнген. Ол чылдың музыка школазын дооскаш, консерваторияның фортепиано класынга өөренип киргеш... Үргүлчү ырлаарынга ынак чораан.

Оон эстрадага баштайгы үнүүшкүнү Ленинградтың «Ыраажы гитаралар» деп ансамблинден эгелээн. Аныяк композитор Журбининиң «Орфей биле Эвридика» деп рок-операзының кол ролюн база-ла аная ойнаан. Оон соонда «Ол меңээ хамаарышпас» деп уран-чечен кинога ойнаан. Ирина Понаровская моон соңгаар-даа янзы-бүрү киноларга ойнаар апаар. Ынчалза-даа оон кол-ла сундуугуушкуну эстрада бооп артпышаан.

Роза Рымбаева Казахстанның хову ортузунда бичии суурунга хөй уругларлыг өг-бүлеге төрүттүнген. Ол — ун өг-бүленің сес уругларының бирээзи. Школа-интернатка өөренип тургаш, бот-тывынгыр ыраа чүүлге киржип турган. Ынчан-на ооң талантызы илерен эгелээн. Ынчалза-даа сөөлүнде барып ол эстрадага ол хире чедиишкиниг апаар боор деп кым-даа бодаваан. Телевиденеиниң, пластинкага бижиттирген ырларының, хөй саныг гастрольдарының ачызында Розаның талантызын бистиң чуртувус болгаш даштыкы-даа чурттар болур-чогууру-биле үнелээн.

Понаровская лириктиг теманың ырларынга ынак, а Рымбаева болза публицистиг ырларны хөй күүседип турар. Ол ийи аныяк артистиң күүседикчи аяны кымга-даа дөмейлешпес, тус-тус оңзагай шыпардарлыг. Ол чорук, эстрадага кончуг чугула.

Александр ЮРИКОВ.
(ПМА).

КИЧЭЭНГЕЙНИ—СПОРТЧЕ

Кызыл районуң «Тиилелге» совхозу республикада улуг ажыл-агыйларның бирээзи. Ооң ажыл-ижи чыл келген тудумна сайзырап, ажылчыларның материалдыг чаагай чоруу экижип орар. Ындыг болза-даа дыштанылганын, кадыкшылдын, күш-ажылдын бүдүрүкчүлүүн бедидеринин чугула кезин болур спорт ажылында четпестер бар. Ол дугайында бижиир бодадым.

Бо совхозта амга чедир спорт баазазы тургустунмаан, ону экижидер талазы-биле кандыг-даа хемчеглер алдынмайн турар. Хүн бүрүде хереглеттинер волейбол, баскетбол мячиктери база спортчуларның хедер чангыс аай хеви безин чок. Моон мурнунда эвээш херекселдер, идик-хеп турган-даа болза олар ам элеп, эргижирей бергилээн. Спорт ажылын чорудар совхозта тускай инструктор база бар. Ол дамнырлап ажылдап турганындан спорт ажылы чедир кылдынмайн келген.

Совхозта ийи спорт залы бар. Республиканың чамдык черлеринде спорт залдыг совхозтар безин ховар болгай. Ол талазы-биле бисте эки-дир. Бар залдарывысты канчаар ажыглап турар бис?

Бир зал доктаамал шоочалыг, үрелип турар. Өскезинде Кур-Чер ортумак школазы күш-культура кичээлдери эрттирери-биле кызыгаарлаттынып турар. Ында спорттун чаңгыс-даа хевириниге секция организастаттыимаан. Республиканың дыка хөй школаларында хостуг хүреш секциязы ажылдап турар.

Бистиң Кур-Чер суурда хостуг, самбо хүрештерге ССРЭ-ниң спорт мастерлери, кандидаттар болгаш спорттун өскедаа хевирлеринге мергежилдиг кижилер бар. Ынчалза-даа секцияларны тургузар хемчеглери албаны хомудаңчыг.

Совхозтуң чурттакчы чонунуң хөй кезин аныяктар. Оларның ортузунга спорт ажылын сайзырадыры эргежок чугула. Бисте хөй-ниитиниң чурумун үреп турарларның колдуу аныяктар болуп турар. Олардан спорт дугайында айтырарга чүү-даа билбес боор-дур. Аныяктарны өй-шаанда күш-культурага хандыкшыдып, спорттун кандыг-бир хевириниге өөреткен болза, олардан ёзулуг спорттчулар-даа үнүп болур ийик.

Спорт кижилерни чараш аажы-чанга, быжыг тура-соруктуг болгаш коллективчи болурунга өөредип турар. Ынчангаш спорт чүгле күш-дамыр сайзырадырынга дузалаар эвес, амыдыралдың эргежок чугула чүүлү болур.

ГТО-нуң нормаларын дужаарга кижиниң ажыл-ижиниң бүдүрүкчүлүүн бедидер, кадыын экижидериниң дугайында тускай эртемнигер болгаш ону дужаап турар кижилер парлалгага хөй удаа бижээн. Ындыг чугула херектиг бистиң совхозта организаставаан, ГТО-нуң нормаларын дужаар ажылды чорудары негеттинип турар.

Школа назыны четпээн чаштар бистиң суурда хөй. Оларның ойнаар дериг-херекселдери эвээш. Бо кыжын уругларга чүүгулаар чер безин кылып бербээн.

Совхозта мергежилдиг болгаш дужулгалыг күш-куль-туржулар эвээш эвес. Оларга волейболга бирги разрядчылар Маадыр-оол Амыртаа, Кызыл-оол Ондар, Кан-оол Куулар, самбо хүрешке спорт мастери Юрий Монгуш, хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидаттар Игорь Быштак-оол, Владимир Тежит дээш өскелерни-даа хамаарыштырып болур. Олар мергежээн спортунуң чажыттарын аныяктарга дамчыдып бээр күзелин эки тура-биле илереткейн турары четтес.

Каш чыл мурнунда совхозтуң спортчулары республика, район маргылдааларынга киржип, шаңналдыг черлерни чаңгыс удаа эвес ап келген. Ылаңгыя мөгелериниң командазы шыырак турган, ону катап эгидер үе келген.

Садын алган спорт дериг-херекселдеринге кампалга чок чоруктар бар. 1974 чылда муң ажыг рубльдиг бильярдын совхоз садын алган. Ону орта кадагалаар ээ чок болганындан үрелип калган. Ол ышкаш хөй акша ортектиг хүреш хевизин садын алгаш, ону шын эвес ажыглап келгениниң ол база саңдан үнген. Күрүнеиниң хөреңгизи-биле саттынган херекселдерни кампавайн, үрегдеп кааптарга хараадайчыг-дыр.

Совхозтуң партия, профсоюзлердиң ажылчын, комсомол комитеттери спорт ажылында четпестерни чайлаткаш, ону экижидер хемчеглерни алырын негеп турар бис.

С. ООРЖАК.
«Тиилелге» совхоз.

Делегейниң уруглар чылынга

Улуг-Хем районнуң Шагаан-Арыг хоорайда «Одуванчик» деп уруглар сады бар. Он үш кижиден тургустунган бо коллективтиң кежигүн бүрүзү ниитилелдиң келир үези—бичии чаштарның каң кадык өзүлдези, оларның ниити билииниң сайзыралы дээш бир демниг ажылдап турар.

Кижизидинчизи В. А. Котовага уруглар хөлчок ынак, чүге дизе ол уругларны чуруурунга, ыяшка янзы-бүрү дүрзүлер шыйдырарынга өөредип, уругларның кылган ажылдарының делгелгезин организастап турар. Ол ышкаш кижизидинчи башкы Л. А. Коробейникова бичии чаштар-биле ажылдаарынга мергежээн кижи. Оон өөретиген ырларын, шүлүктерин уруглар аажок сонуургап доктадырлар. Башкызының номчул берген тоолдарын таалап дыңнаарлар.

Коллективтиң ажылынга З. Е. Нетбаевке удурткан адаие комитеди дузалажып турар болгаш бо коллектив-биле быжыг харылзаалыг. Чижээ, утренниктер эрттиреринге, байырлалдарга белеткелдерге адаиениң киржилгези улуг.

Уруг бүрүзүнүң аажы-чаңын, сонуургалын бирден бирээ чокка билип алыры база оларның ада-иелериниң ажылламыдыралы-биле чоок танылжып алыры кижизидинчи башкыларга эң чугула. Ынчан уруглар кижизидилгезинге эргежок чугула чүүлдерни демниг шиитпирлеп, оларны ажыл-херекке ажыглаар-апаар.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

«СТЕПАН РАЗИН»

МОСКВА. Евг. Вахтангов аттыг академиктиг театр В. Шукшининиң «Силерге хоеталганы бээр дээш келдим» деп романын ёзуулаар тургускан «Степан Разин» деп шиниин баштайгы көргүзүүшкүнүн организастаан. Бо шиге үш ажылды ССРЭ-ниң улус-тун артизи М. Ульянов күүседкен. Драматург А. Ремез-биле кады инсценировканы тургускан, режиссёр Г. Черняховский-биле кады шиини тургускан болгаш кол рольду ойнаан. Шиниң чуруктарын РСФСР-ниң улустуң чурукчузу П. Сумбаташвили күүседкен, а музыказын В. Гаврилин чогааткан.

ЧУРУКТА: «Степан Разин» деп шиидеп көргүзүг.

М. СТРОКОВТУҢ фотозу.
СӘТА-ның фотохрониказы.

МӨҢГЕЗИ-БИЛЕ УЛУСТУҢ САГЫЖЫНДА

Петрищевода Зоя Космодемьянскаяның музейинде келген бо бичии номчугаш шагда-ла библиография талазы-биле ховар үүл болу берген. Ол номну «Мөңгеде утпас бис» деп адаан, ооң чанында «Совет Звилелиниң Маадыры З. А. Космодемьянскаяның чырытқылыг турасказалынга» деп бичии эге база бар. Ол ном-биле солун төвгү холбашкан.

Москваның школачызының мээдырлыы-биле өлгени улустуң чүрээнге улуг аарышкылыг болган. Сибирьниң сураглыг тоолчузу Е. Чичаева совет аныяк кыстың маадырлыг чоруунга тускай тоолду турасказаткан. 1942 чылда ону Москваның журнализи болгаш фольклорист А. Гуревич бижип алган, а оон соонда Красноярск крайының ном үндүрер чери ону хөй эвес тиражтыг улуг эвес ном кылдып парлап үндүрген.

Зояның өлүртүкен хүнүнден бээр ийи чыл болган хүнүнде улусчу тоолчунуң чогаалын Петрищевонуң чурттакчылары улуг сонуургал-биле дыңнааннар. «Силерниң номчугажыңарны номчуп турумда карак чажы өлбээ-биле тевтүп, чүрек саргып турган» деп, Любовь Тимофеевна Космодемьянская Е. Чичаевага бижээн.

— Аныяк маадыр кыстың өлүм чок эрес чоруун мактап турар чуруктар, номнар, музыка чогаалдарының ноталарын шыгжаан папкалар бистиң музейивисте хөй. Оларның хөй кезиин авторлар боттары дамчыдып берген. Чижээ, композитор Н. Макарова «Зоя» деп операның партитуразын болгаш «Кан канчап катканы» деп симфония оркестринге сюитаны дамчыдып берген.

Музейниң көргүзүг үүлдериндe Зоя Космодемьянскаяга турасказаткан Кукрыниксыларның, скульптор М. Манизерниң, шүүкчүлер М. Алигерниң, А. Сурковтуң, Н. Хикметтиң, М. Светловтуң, композиторлар Д. Шостаковичиниң, А. Хачатурянның, П. Майбороданың, Ю. Милютининиң, совет литератураның болгаш уран чүүлдүң өскеаа сураглыг ажылдакчыларының чогаалдары бар.

А. СИВЦОВ.

Петрищево.
Москва область.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 7-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Ye». Информастыг программа.
10.40—Эртенги гимнастика.
11.05—«Чаңгызы шуптузу дээш, шуптузу чаңгызы дээш». Ленинградтан дамчыдылга.
11.50—«Баштайгы хүн, совагу хүн». Уран-чечен телефильм.
13.00—РСФСР-ниң алдарлыг артизи А. Данилов ойнаар (доштулуур).
13.20—Медээлер.
13.30—16.00—Чаңсар.
16.00—Медээлер.
16.20—«Ажык чугаа». Документалдыг телефильм.
17.20—«И. Соколов-Микитов. Амыдыралының болгаш чогаадылгазының арынары».

КЫЗЫЛДАН

18.00—Телемедээлер.
18.10—«Азия диптиг төвүнде». Дамчыдылга.
18.40—Телемедээлер.
18.55—Чарааалдар.

МОСКВАДАН

19.00—«Харыылаңар, горнистер!».
19.30—«Хоккей. ССРЭ—Канада». Совет болгаш канада хоккейжилериниң ужуражыышкынга рынның төгүзүнүң дугайында.
20.15—«Бөгүн делегейдө».
20.30—Романс.
20.40—«ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдаарга уткуштур».
20.55—«Ийи эп шериг албаны эрттирип чораан». Уран-чечен фильм.
22.30—«Ye». Информастыг программа.
23.00—00.25—Украинаның Россия-биле каттышканының 325 чылынга турасказаан байырлыг концерт. 1-ги кезээ, ССРЭ-ниң Күрүнеиниң үлегерлиг Улуг театрындан дамчыдылга. Төгүнде—медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.00—Москва комсомолунуң ажыл-херектери.
18.30—П. И. Чайковский аттыг 6-гы Делегей конкурзунуң лауреады Б. Петров ойнаар.

КЫЗЫЛДАН

19.00—«Дайзыннар». А. М. Горькийниң шиидеп-биле телефильм. 1-ги сериязы.
20.05—«Өлүм чок чоруукка эргеге». Документалдыг фильм.
20.35—21.05—«Бисте алдап келгеи». Делегей конкурстарының лауреады В. Яковлев ойнаар (домра).

АГААР

Бөгүн республикага көжүп турар булуттаар, чамдык черлерге быскан хар чаар. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—8 метр чедер. Агаарның температуразы 13—18, чамдык районнарга 5—9 градус соок болур.

Кызылга чагбас. Хат кошкак. Агаар дүне 26—28, хүндүс 11—13 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИН

КИНО

ФЕВРАЛЬ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Артындан согуг» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дүне када от» 9.40, 11.10, 13.40, 15.10, «Улан» 16.40, 18.35, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Сангам» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кутитаннын трагедиязы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Оорлар баш сугар чер тыппазын

ӨСКЕНИҢ КҮЖҮ-БИЛЕ АМЫДЫРАП БОЛУР БЕ?

Өскелериниң күжү-биле амыдыраа байырын бодаар оорларның бажын эттендирбес дугайында айтырыгны Чөөн-Хемчик районда хоочуи коммунист эш Ондар чыл бурунгаар чогум-на өйүнде «Шын» солунга кедүрген болгай. Аная хамаарыштыр боттарының санал-оналын, бодаалдарын солунуң бижиккилери удаа-даа бижип келгенин билир бис. Мен база оорлаашкын дугайында чамдык чижектерни манда чугаалаксадым.

Мындыг магалыг чаагай үеде оорланыр, өскешин күжү-биле халас амыдыраарын бодаар чорукту эргиниң артыышкыны деп санаар мен.

Шаанда феодалдар ядыы хөлечиктерни чагырып, оларны ат-хөл-биле дерээш алгай, хакас, дөрбет чуртундан кодан-кодан чылгыны оорладып ап, бажын ажыр байып турганнар. Ол феодалдыг үе-биле бистиң кайгамчык эки үевисти деннээр арга чок. Бо хире магалыг чаагай үеде чонуң мал-маганын ийикпе, азы малчын кижиниң кадарып, хайгаарап органы күрүнеиң малмаганын оорлап-самчыдаар чорук чогум кандыг кижиниң бодалынга кирип кээрил?

Ындыглар дээрге мурнундан тура-ла оор чорук-биле чурттап амдаажаан эргиниң ийи-чаңгыс кижилери-дир. Оларның чамдыызы аяа долгаш, кеземче харысалгазынче киргеп, а чамдыктары кижилер артында чаштының алган, оор херээн уламчылап чоруурлары ол-дур. Ындыг ийи-чаңгыс амыдыралдыгларны илередип, когун үзе үзүткап шыдаар күш бисте чок бе? Бар. Мен бодаарымга истелге органнары хөй-ниити-биле, чон-биле харылзааны күштелдиргеш, бир демниг ажылдаар чүве болза оорлар баш сугар чер тыппайн барын болур.

Оларга чамдыкта кеземче харысалгазын онаап турары чиик боор-дур. Олар ону ажыглап турарлар. 40—50 чылдар үезинде оорларга онаап турган яла база шыырак турган: адак дээрге-ле аная, хураган оорлааннарды 5—6 чылдан өрү, 15—20 чыл чедир шиидип турду.

Ам чамдык оор кылган кижилерге шенелде болгаш өске-даа чиик шиитклелде онаардыр. Оон ынай оорлаткан малының орнун аразында өөширези-биле дөмей төлежип, негежип алыр чорук бар. Ындыг фактылар чер-черде неп-теренгей чаңчыл апар чыдар.

Бистиң аравыста ниитиниң малын кадарып-даа, кадарбайн-даа турар, уставтап ажыр хууда малдыг кижилериниң бары чажыт эвес. Олар кодаында хөй хой, инек, чылгы малы-биле хамык чүвени будап, оорларга таарымчалыг байдалды тургузуп берип турар деп бодаар мен. Ол хамаан чок албан-дужаалдыг кижилер безин оорларга ажык орукту берип турарын мурнуйда солунларга база бижип турган болгай. Чижээ, мал хүлээп алыр черде ажылдап турар кижилерге оорлар оорлап алган мал-маганын дужаап келирге, кандыг-даа бүүреничиг документ чокту-ла [illegible] алыр, харын-даа оор кижилер-биле ужуруу чугаалажып, үлежилгете киржи бээр фактыларны кижи дыннаар боор-дур. Шак мындыг ажык орукту оорларга бербес херек.

Ол ышкаш алыксак-чиксек чамдык кижилер мал-маганны оорлап алгаш өске районнарда, азы өске суурларда таныш-көрүштерге ашнарын берилтер азы оларга орнап кааптарга тыптыры бергедеп турар. Бир эвес бир ажылагыйның девискээринге, өске демдектиг мал көстү бөрзе, ол кымга-даа билдиргир апаар, ону тус черде эрге-чагырга органнары истеп, хынап, им-демдээн тодарадыр талазы-биле ажыл кайы-даа черде сула чоруп турар деп бодаар мен. Оорга алдын турар хөй мал кайнаар барып турар деп бодаар силер? Оларны шуптузуп сон чиптес-ле болгай, оларның чамдыктары районнар девискээрлериниде саттынып, сайгарлып чоруур. А тус черлерде эрге-чагырга, милиция, истелге органнары багай ажылдап, хамаатыларның негелде-хомудаының кичээнгейн кошкак болуп турар.

Ам бистиң суурувустан чижектерден бижип көрейн. Бистиң Ак-Туруг суур чонуң аргыжар чоон оруунун аксында болгаш оорлаар чорук мырынай үзүлбейн турар. Совхозтун-даа, улустарның хуузундаа мал-маганын оорлап сүре бээр ийикпе азы машинага чүдүрүп алгаш баар боор-дур. Совхозтуң 40 хире молдургазын (кадарчызы Дамба Очур) оор алгаш барган. Изин-биле дораан сүрүшкеш, кожазы Арыг-Үзүү суурга оорлап апарын алгаш үлежип алган турда, совхоз директору Чараш-оол Чигжит өскё-даа кижилериниң киржилгези-биле оорларны туткаш, чогуур харысалгага киргеп. Молдургаларны оорларга төлеп талазы-биле Улуг-Хемниң милиция ажылдакчылары кызымак ажылын көргүскеннер. Ынчалза-даа оорлаан үүлдериниң хөй кезин ол хевээр тывылбайн баар боор-дур. Чүгле эрткен күзүн безин Ак-Туругнуң девискээринден (Кызыл-Даг салбырын сенаваска) 20 ажыг инек, 10 ажыг чылгы малды оор алган. База ол-ла үеде малчыннар Ыдамчаа Даспай-оолдуң 12 инек, Очур-оол Монгуштуң 4 инек, инек кадарчылары Кызыл-оол Комбунуң 2 аът, Доржу Монгуштуң 6 инек болгаш 2 аът, суурда чурттап орар Очур-оол Монгуштуң 2 инек, Михаил Дамдынның 2 баш инек, Кызылай Монгуштуң 30 шаа ошкүлерин оор аппарган. Амга чедир оларның чаңгызы-даа тывылбаан.

Бо дээрге бо эрткен күзүн чаңгыс Ак-Туруг суурдан оор алган мал-маганның чамдызы-дыр. Чүгле моон алгаш көөрге безин күрүнеге-даа, кижилериниң хууда өнчүзүнгеда оорларның кайы хире когарал чедирип турары көскүдүр.

Оорлар-биле шыңгыы демисежирге — бүгү-ниитиниң хереэ деп санаар мен.

М. БАЗЫР-САДЫ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыв № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң ораалакчызының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдыраа болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47 үлетпүр киллизиниң 2-22-64, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16933. Чагыг № 67.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүдүлүнүң Пом үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажыв № 1). ТС—00628.